

Sławomir Zabraniak

Z dziejów kapituły kolegiackiej w Wieluniu (XV w. – 1766 r.) : prałaci

Rocznik Wieluński 12, 7-36

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Sławomir Zabraniak
(Uniwersytet Rzeszowski)

Z DZIEJÓW KAPITUŁY KOLEGIACKIEJ W WIELUNIU (XV W. – 1766 R.). PRAŁACI

W życiu mieszkańców poszczególnych miejscowości i obszarów dużą rolę w minionych wiekach odgrywali duchowni. Ich znaczenie podkreślał nie tylko odmienny status, który niósł z sobą wiele przywilejów z immunitetem prawnym włącznie, ale także wykształcenie i predysponowanie do funkcji przewodników duchowych. Podobnie było i w Wieluniu, stolicy ziemi wieluńskiej. Przy tamtejszej kolegiacie, pełniącej funkcję świątyni parafialnej, pracowało liczne grono księży, mających znaczny wpływ na życie miasta i okolicy. Niektórzy z nich, zwłaszcza członkowie kapituły kolegiackiej, odegrali także dużą rolę w dziejach Ojczyzny i Kościoła katolickiego. Warto więc przypomnieć ich sylwetki. Bogate bowiem dzieje ojczystych stron winny być chlubą i inspiracją dla kolejnych pokoleń mieszkańców Wielunia i ziemi wieluńskiej.

Z przeszłości Wielunia

W Polsce jest wiele miast, które w minionych stuleciach odgrywały ważną rolę polityczną i społeczno-kulturalną. Jednym z nich jest Wieluń, miasto w województwie łódzkim położone ok. 70 km na północ od Częstochowy. W ostatnich latach jego bogate dzieje stały się obiektem zainteresowania wielu badaczy. Dzięki wysiłkom lokalnych władz i różnych instytucji doczekał się on całościowego opracowania swojej historii do 1945 r.¹ Podjęto także próby szerszego omówienia kościelnych dziejów i wpływu róż-

¹ *Wieluń. Dzieje miasta do 1792 roku*, red. A. Szymczak, Łódź–Wieluń 2011; T. Olejnik, *Wieluń. Dzieje miasta 1793–1945*, Łódź–Wieluń 2008.

nych inicjatyw i osób na religijność jego mieszkańców². Przedmiotem zainteresowań stali się także jego mieszkańcy³. Różnorodną tematykę dotyczącą Wielunia i okolic można również odnaleźć na łamach „Rocznika Wieluńskiego”.

W Polsce przedrozbiorowej Wieluń był miastem królewskim i stolicą ziemi. Tutaj były siedziby różnych urzędów administracji państwowej i kościelnej. W 1281 r. książę Henryk IV Probus przeniósł siedzibę kasztelanii z Rudy do Wielunia⁴. W 1283 r. Wieluń został wymieniony przez Przemysła II, księcia wielkopolskiego, wśród miast, które miały wzorować się na prawach miasta Kalisza. W 1335 r. pożar zniszczył miasto. Król Kazimierz Wielki zaczął dźwigać je ze zgliszczy. Wzniósł zamek, a całość otoczył pojedynczym murem obronnym i fosą⁵.

Miasto cieszyło się licznymi przywilejami, które umożliwiły rozwój handlu i wzrost zamożności mieszkańców. O jego bogactwie w dawnych wiekach świadczą m.in. pozostałości sieci wodociągowej z XVI/XVII w. Zygmunt Stary pozwolił ją wybudować, wydając odpowiedni dokument w 1532 r. Rozwój Wielunia w XV i XVI w. wynikał z korzystnej koniunktury gospodarczej i położenia na szlakach handlowych⁶. Podstawowym źródłem utrzymania ówczesnych mieszczan wieluńskich były zajęcia pozarolnicze, głównie handel i rzemiosło⁷.

Od czasu potopu szwedzkiego znaczenie miasta zaczęło maleć. Kolejne burze wojenne na początku XVIII w. spowodowały jego ruinę. Wielkim ciosem dla XVIII-

² S. Zabraniak, *Wieluński ośrodek kościelny w okresie staropolskim*, Lublin 2004; tenże, *Bractwa w Wieluniu w okresie przedrozbiorowym*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2001, t. 76, s. 421–438; tenże, *Z dziejów życia religijnego Wielunia. Bractwa religijne przy kościele kolegiackim*, „Nasza Przeszłość” 2007, t. 107, s. 91–115; tenże, *Ołtarze i altarie kościoła farnego w Wieluniu w okresie przedrozbiorowym*, [w:] *Siedem wieków fary wieluńskiej*, red. J. Książek, Wieluń 2009, s. 13–22; tenże, *Urzędnicy konsystorza wieluńskiego w latach 1660–1763*, „Rocznik Wieluński” 2011, t. 11, s. 5–24.

³ T. Grabarczyk, T. Nowak, *Mieszczanie wieluńscy do początków XVI wieku. Biogramy*, Łódź–Wieluń 2008; *Wieluński słownik biograficzny* (dalej: WSB), t. 1, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2012.

⁴ R. Rosin, *Ziemia wieluńska w XII–XVI w. Studia z dziejów osadnictwa*, Łódź 1961, s. 78, przyp. 70; T. Grabarczyk, T. Nowak, *Mieszczanie wieluńscy...*, s. 17–18; T. Grabarczyk, T. Nowak, *Dzieje polityczne Wielunia (do 1580 roku)*, [w:] *Wieluń. Dzieje miasta do 1792 roku...*, s. 51–52.

⁵ Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, sygn. 3315, k. 90; T. Grabarczyk, T. Nowak, *Mieszczanie wieluńscy...*, s. 18–21; ciż sami, *Dzieje polityczne Wielunia...*, s. 51–54.

⁶ W. Szczygielski, *Dzieje ziemi wieluńskiej*, Łódź 1969, s. 128; R. Rosin, *Ziemia wieluńska...*, s. 220–225; tenże, *Siedem wieków miasta Wielunia*, [w:] *Siedem wieków Wielunia. Studia i materiały*, red. R. Rosin, Warszawa 1987, s. 28; J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu w świetle wizytacji arcybiskupa Jana Łaskiego*, „Rocznik Wieluński” 2001, t. 1, s. 44–45; T. Grabarczyk, T. Nowak, *Mieszczanie wieluńscy...*, s. 17–18, 21–22, 24–25, 28–29, 35–40; ciż sami, *Dzieje polityczne Wielunia...*, s. 55, 57–58, 67–71, 112.

⁷ A. Serwacińska, *Z dziejów Wielunia w drugiej połowie XVIII w.*, [w:] *Siedem wieków Wielunia...*, s. 96.

-wiecznego Wielunia był groźny pożar w 1791 r. Pod koniec XVIII w. miasto było wielkim pogorzelskiem, gdyż kolejny pożar, który wybuchł 3 IX 1795 r. strawił dach kościoła kolegiackiego, kościół pijarów i ich bibliotekę oraz dachy kolegium, rezydencję prałatów, a także znaczną część domów mieszkalnych, w ogromnej większości drewnianych⁸.

Wieluńska świątynia parafialna i kolegiacka

Parafię w Wieluniu wspomniano pośrednio w 1308 r.⁹ Jednak niektórzy autorzy przesuwają datę jej powstania na XIII a nawet XII stulecie¹⁰. Pierwszy kościół w Wieluniu pw. św. Michała Archanioła był prawdopodobnie drewniany i być może to on spłonął podczas wielkiego pożaru całego miasta w 1335 r. Nową świątynię parafialną wybudował król Kazimierz Wielki¹¹. W następnych stuleciach, XV–XVIII w., przebudowywano ją i rozbudowywano. Część prac podejmowano po różnych kataklizmach dotyczących wieluńskiej kolegiaty. Wielkie pożary z lat 1457, 1631, 1644, 1655, 1746, 1791 i 1795 odcisnęły swoje piętno na wyglądzie tej budowli. Wraz z przeprowadzanymi remontami dokonywano także zmian wewnątrz kościoła. Powstawały nowe kaplice i ołtarze a niektóre stare ołtarze likwidowano. W okresie rozkwitu ekonomicznego miasta w XV i XVI w. powstawały mieszczańskie fundacje ołtarzowe. Od XVII w. pojawiły się fundacje okolicznej szlachty. Z jej grona pochodzili budowniczości kaplic¹².

Kategorie duchownych kolegiackich

Przez duchowieństwo, stan duchowny rozumiano w okresie średniowiecza i czasach nowożytnych ogół osób tworzących zhierarchizowaną grupę złożoną z podporządkowanych sobie stopni, wyznaczonych zakresem posiadanej władzy kościelnej. Od VI w. w Kościele katolickim włączano do niego osobę świecką, ochrzczoneą i bierzmowaną przez obrzęd tonsury. Tonsura nie była uważana za stopień w hierarchii kościelnej, ale

⁸ W. Przygodzki, *Z przeszłości Wielunia. Przyczynek do historii diecezji częstochowskiej*, Częstochowa 1928, s. 24–25; Z. Włodarczyk, *Wielki pożar Wielunia 3 września 1795 roku*, „Rocznik Wieluński” 2003, t. 3, s. 99–105; H. Żerek-Kleszcz, *Wieluń w latach 1580–1792 na tle dziejów Rzeczypospolitej*, [w:] *Wieluń. Dzieje miasta do 1792 roku...*, s. 239–257.

⁹ *Analecta Vaticana 1202–1366*, ed. J. Ptaśnik, [w:] *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. 3, Kraków 1914, nr 122, s. 95; nr 123, s. 96; A. Młyńska, *Instytucje kościelne w mieście*, [w:] *Wieluń. Dzieje miasta do 1792 roku...*, s. 205.

¹⁰ W. Przygodzki, *Z przeszłości Wielunia...*, s. 13.

¹¹ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, sygn. Księgi Parafialne 56, s. 1 (dalej: AACz., sygn. KP); J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu...*, s. 52.

¹² Archiwum Diecezjalne we Włocławku (dalej: ADWł.), sygn. Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Wizytacja 133 (dalej: sygn. AAG. Wiz.), s. 389; W. Przygodzki, *Z przeszłości Wielunia...*, s. 7, 22–25; H. Żerek-Kleszcz, *Przestrzeń miejska i jej przemiany w końcu XVI–XVIII w.*, [w:] *Wieluń. Dzieje miasta do 1792 roku...*, s. 343–436; S. Zabraniak, *Ołtarze i altarie...*, s. 14–21.

raczej za ceremonię poświęcenia i oddania się Bogu. Polegała na postrzyżeniu włosów i nałożeniu odpowiedniego stroju. Duchownym była więc osoba spełniająca publiczne funkcje sakralne w miejscu kultu lub zdolna do ich spełniania¹³.

Od starożytności przyjął się w Kościele katolickim podział święceń na święcenia niższe (*minores*) i wyższe (*maiores, sacri*). Stopniami święceń niższych były święcenia ostiariusza, lektora, egzorcysty i akolity. Do wyższych zaliczano święcenia subdiakonatu, diakonatu, prezbiteratu i biskupstwa¹⁴. Na soborze trydenckim postanowiono, by kandydaci do subdiakonatu mieli ukończone 22 lata, do diakonatu 23 a kapłaństwa 25 lat. Powinni także okazać się godnymi ich przyjęcia i takimi, którzy dowiedli swej dojrzałości uczciwym życiem. Po tej linii szło także prawodawstwo Kościoła w Polsce¹⁵.

Katolickie duchowieństwo diecezjalne czasów nowożytnych dzielono na kilka grup. Pierwszą grupę, najbardziej zaangażowaną w duszpasterstwo, stanowili proboszczowie, określane mianem *plebanus, parochus, curatus* lub *praepositus*. Pojęcie *plebanus* wywodziło się od zwrotu *a plebe*, czyli *od ludu*, któremu duchowny przewodził. *Parochus* pochodzi z greckiego *paroichos*, oznaczającego *mieszkańcy obok*, by udzielać posług duchowych. *Curatus* wywodzi się z łacińskiego *cura*, czyli *troska, staranie*, w domyśle, o zbawienie wiernych. Prepozyt z łacińskiego *praepositus, przełożony*, był duchownym zarządzającym parafią, w której było kolegium mansjonarzy. Proboszczowie sprawowali opiekę duszpasterską pod nadzorem i z upoważnienia biskupa w powierzonej im parafii¹⁶. Probostwa obejmowali po otrzymaniu prezenty, czyli przedstawienia na stanowisko ze strony patrona kościoła parafialnego i zatwierdzeniu przez ordynariusza. W czasach nowożytnych proboszczem mógł zostać nawet kleryk mający tylko tonsurę, pod warunkiem, że w ciągu roku od objęcia parafii przyjął święcenia kapłańskie i miał skończone 24 lata życia¹⁷.

Wikariusze stali niżej w hierarchii duchowieństwa diecezjalnego. Wikariusz z łacińskiego *vicarius, zastępca* działający w czyimś imieniu. Dzielono ich na wikariuszy wieczystych (*perpetuus* – trwałe, wieczyste), czyli stałych i na czasowych, manualnych

¹³ H. Rybczyński, *Duchowieństwo, Duchowny*, [w:] *Encyklopedia Katolicka* (dalej: EK), t. 4, Lublin 1989, kol. 307–309, 311; E. Górski, *Święcenia niższe i wyższe. Studium liturgiczno-historyczne*, Sandomierz 1954, s. 10.

¹⁴ *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. 4: (1511–1870): *Lateran V, Trydent, Watykan I*, opr. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 680–681, Sobór Trydencki, Sesja 23, I/A. Nauka o sakramencie święceń, rozdział 2.

¹⁵ Tamże, s. 700–701: Sobór Trydencki, Sesja 23, II. Dekrety o reformie, kan. 12; *Constitutiones synodales necnon ordinationes dioecesis culmensis*, cz. 1, ed. A. Mańkowski, „Fontes” 1929, t. 24, s. 165.

¹⁶ S. Ch[odyński], *Proboszcz*, [w:] *Encyklopedia kościelna* (dalej: Ekośc.), t. 17, Warszawa 1891, s. 319, 328.

¹⁷ Tamże, s. 330; H.E. Wyczawski, *Studia nad wewnętrznymi dziejami kościelnymi w Małopolsce na schyłku XVI wieku*, „Prawo Kanoniczne” 1964, R. 7, nr 1–2, s. 72–73, 86; B. Szady, *Prawo patronatu w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych. Podstawy i struktura*, Lublin 2003, s. 5–6, 15–34.

(*manualis* – czasowy). Pierwsi mieli uposażenie w ziemi, dziesięcinach lub czynszach. Obejmowali te stanowiska kościelne przez kanoniczną instytucję, czyli akt powierzenia kandydatowi urzędu kościelnego przez kompetentną władzę kościelną. Drugi pobrał pensję na mocy umowy z proboszczem¹⁸. Obok wikariuszy parafialnych występowały także wikariusze członków kapituł katedralnych i kolegiackich. Określali siebie jako kolegium czasem mianem kapituły mniejszej i tytułowali, zależnie od osoby, którą zastępowali, wiceprepozytami, wicedziekanami, wicekustoszami itp.¹⁹

Swoistą grupę duchownych stanowili różnego rodzaju prebendarze, czyli posiadacze beneficjów, z którymi nie było związane duszpasterstwo parafialne. Należeli do nich posiadacze prebend kapitulnych, altarzyści, zwani także kapelanami, prepozyci szpitalni²⁰. Prebendarze kapitulni, czyli członkowie kapituły katedralnej i kapituł kolegiackich, zwani także kanonikami, piastowali różne godności i urzędy. Pierwotnie pomagali biskupowi głównie w czynnościach liturgicznych i byli zobowiązani do przebywania i odmawiania liturgii godzin w kościele, przy którym była kapituła. W zamian pobierali dochody z beneficjum związanego z daną kanonią. Z czasem wypełnianie ich obowiązków przejęli często ich zastępcy²¹.

Do obowiązków altarzystów należało spełnianie pewnych funkcji kapłańskich przy ściśle określonych ołtarzach. Najczęściej było to sprawowanie mszy świętych zgodnie z wolą fundatorów²². Prepozyci szpitalni sprawowali głównie opiekę duszpasterską nad ubogimi w szpitalu, którzy byli ich *parafianami*²³.

Mansjonarze z łacińskiego *mansionarius*, od *mansio*, czyli *pobyt*, *zamieszkanie*, byli przede wszystkim zobowiązani do odmawiania godzin kanonicznych o Najświętszej Maryi Pannie, Męce Pańskiej lub Eucharystii i odprawiania porannych mszy wotywnych zgodnie z wolą fundatora. W okresie średniowiecza i w czasach nowożytnych tworzyli oni kolegia wzorowane na kapitułach, praktykując wspólne życie. Czasem pomagali w duszpasterstwie parafialnym i byli wtedy nazywani także wikariuszami²⁴.

¹⁸ S. Ch[odyński], *Wikariusz parafialny*, [w:] Ekośc., t. 31, Płock 1911, s. 155; H.E. Wyczawski, *Studia...*, s. 79; W. Góralski, *Instytucja kanoniczna*, [w:] EK, t. 7, Lublin 1997, kol. 289–290.

¹⁹ S. Librowski, *Statuty kapituł kolegiackich dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1959, t. 1, s. 188; A. Otręba, *Dzieje niższych kolegiów duchownych przy kolegiacie w Łasku 1525–1819*, [w:] *Studia z Historii Kościoła w Polsce*, t. 2, red. H. Rybus, Warszawa 1973, s. 331–332; L. Poniewozik, *Kapituła kolegiacka*, [w:] EK, t. 8, Lublin 2000, kol. 671–672.

²⁰ E. Wiśniowski, *Parafie w średniowiecznej Polsce. Struktura i funkcje społeczne*, Lublin 2004, s. 105.

²¹ K. Cieszkowski, *Kanonia, Kanonik*, [w:] EK, t. 8, kol. 582, 599–600; E. Wiśniowski, *Parafie...*, s. 109.

²² J. Szymański, *Altaria*, [w:] EK, t. 1, kol. 387–388; J. Rybczyk, *Beneficjum*, [w:] EK, t. 2, kol. 262; H.E. Wyczawski, *Studia...*, s. 88.

²³ Tamże, s. 89; E. Wiśniowski, *Parafie...*, s. 105.

²⁴ S. Tymosz, *Mansjonarz*, [w:] EK, t. 11, Lublin 2006, kol. 1181–1182; E. Wiśniowski, *Parafie...*, s. 121.

W dokumentach wymieniano także inne kategorie duchownych: gracjaliści, kaznodzieje, zakrystianie. Gracjaliści, od łacińskiego *gratia*, *łaska*, nie byli związani organizacyjnie z parafią. Za doraźną pomoc w pracy duszpasterskiej otrzymywali wynagrodzenie, które miało charakter łaski im wyświadczonej²⁵.

Kaznodzieje, staropolskie *kaznodziejca*, od *każń* – przykazanie, rozkaz, *dziej* – dziejący, prawiący, z łacińskiego *predicator*, byli duchownymi zobowiązanymi do regularnego wygłaszania kazań. Często mieli specjalne uposażenie zwane predykaturą. Występowali z reguły przy znaczniejszych kościołach²⁶.

Zakrystianie, z łacińskiego *sacristianus* od *sacristia*, *zakrystia*, byli czasem duchownymi odpowiedzialnymi za zakrystię, czyli pomieszczenie i znajdujące się w nim przedmioty przeznaczone do kultu kościelnego²⁷.

Wieluńska kapituła kolegiacka

Z kościołem kolegiackim w Wieluniu były związane różne grupy duchownych. Najbardziej prestiżową z nich była kapituła kolegiacka. Kapituły kolegiackie były powoływane na wzór kapituł katedralnych. Otrzymywały te same przywileje co te ostatnie, za wyjątkiem najważniejszych. Nie były *senatem* biskupa i nie sprawowały władzy zastępczej po śmierci ordynariusza lub jego przeniesieniu na inną stolicę. Nie cieszyły się także prawem wybierania kandydata na opróżniony tron biskupi²⁸. Miały jednak swoje statuty i prawo ich ustanawiania. Ich członkowie gromadzili się razem, by radzić nad potrzebami kościoła kolegiackiego, własnego grona i sprawami niższego duchowieństwa. Prałaci i kanonicy, którzy wchodzili w skład kapituły, mieli swoje stalle w chórze, prawo głosu na zebraniu i korzystania z dóbr kapitulnych oraz innych źródeł utrzymania. Wyróżniali się od innych duchownych specjalnym strojem. Kapituły i kościoły kolegiackie cieszyły się przywilejem, że tylko biskup mógł je wizytować lub wyjątkowo powołany do tego wizytator, a nie archidiacon terenowy²⁹.

Najstarsze kapituły kolegiackie składały się z reguły z jednego prałata i kilku kanoników. Ich liczba zależała od uposażenia i zmieniających się potrzeb kościelnych. Z upływem lat i wzrostem beneficjów powstawały nowe prałatury i kanonie. Pierwszą w godności w kapitułach archidiecezji gnieźnieńskiej była prałatura zwana prepozyturą. Prepozyt pełnił funkcję przełożonego kolegium kapitulnego. Przewodniczył posiedzeniom i reprezentował kapitułę na zewnątrz. W starych kapitułach, których majątek był dobrem wspólnym, on zarządzał także sprawami majątkowymi. Do niego należała także w pierwszych wiekach istnienia kapituł troska o duszpasterstwo przy kościele ko-

²⁵ Tamże, s. 118.

²⁶ W. Przyczyna, G. Siwek, *Kaznodzieja*, [w:] EK, t. 8, kol. 1299–1301; E. Wiśniowski, *Parafie...*, s. 121.

²⁷ E. Wiśniowski, *Parafie*, s. 120.

²⁸ A. S[otkiewicz], *Kapituła*, [w:] Ekość., t. 9, Warszawa 1876, s. 519–536; L. Poniewozik, *Kapituła kolegiacka*, [w:] EK, t. 8, k. 671–674.

²⁹ S. Librowski, *Statuty...*, s. 168.

legiackim. Miał prawo organizowania procesji, która była istotnym elementem średnio-wiecznego duszpasterstwa³⁰. Później sprawy duszpasterskie zlecono innym prałatom, z reguły kustoszom³¹.

Kanonicy w mniejszym lub większym stopniu pełnili funkcje duszpasterskie wobec fundatora kapituły i jego poddanych. Większa liczba duchownych zgromadzona przy kościele łatwiej mogła służyć wiernym nie tylko mieszkającym w centralnej miejscowości, ale również i okolicznym mieszkańcom. Średniowieczne duszpasterstwo koncentrowało się wokół służby Bożej i kaznodziejstwa. Podobnie było także w następnym okresie.

W archidiecezji gnieźnieńskiej w okresie przedrozbiorowym funkcjonowało 12 kapituł kolegiackich. Jedną z nich była kapituła rudzka, a po przeniesieniu do Wielunia, wieluńska. Jej dziejami zajmował się przede wszystkim ks. Walenty Patykiewicz. Pochodził on z Praszki i sam był kanonikiem reaktywowanej w 1965 r. kapituły wieluńskiej. W swoich licznych publikacjach omówił on m.in. jej losy, statuty i zestawił listę jej członków³².

Kapitułę przy kolegiacie w Rudzie ufundowano prawdopodobnie w XII w. Należała ona do jednych z najstarszych kapituł kolegiackich w Polsce³³. Z upływem lat Ruda traciła jednak na znaczeniu. Niedogodne położenie na wzgórzu i inne trudności związane z rozwojem tego ośrodka spowodowały przeniesienie siedziby kasztelanii do pobliskiego Wielunia. Pociągnęło to za sobą także translację kapituły do tego miasta, korzystniej położonego i przeżywającego bujny okres rozwoju. O zmianie siedziby kolegiaty i związanej z nią kapituły władze kościelne myślały już w 1413 r. Wtedy to na kapitule generalnej w Gnieźnie, obradującej w dniach 20–28 października, podjęto uchwałę o przeniesieniu kapituły rudzkiej. Członkowie pozwolili także arcybiskupowi Mikołajowi Trąbie uposażyć kanonik z prebendą w Wieluniu z dziesięcin przypadających mu w tym mieście³⁴. Jednak przeniesienia kolegiaty dokonał ten hierarcha dopiero na kapitule generalnej w Gnieźnie obradującej w marcu 1419 r. Stosowny dokument metropolita gnieźnieński wystawił 24 marca³⁵.

³⁰ Anonim tzw. *Gall*, wyd. K. Maleczyński, [w:] *Monumenta Poloniae historica. Pomniki dziejowe Polski. Nova series*, t. 2, Kraków 1952, s. 159.

³¹ S. Librowski, *Kapituła katedralna włocławska*, Warszawa 1949, s. 72–75.

³² W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty rudzko-wieluńskiej*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1956, R. 3, z. 1, s. 347–376; tenże, *Archidiaconat wieluński*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” (dalej: CzWD) 1957, R. 24–31, s. 455–462; R. 32, 1958, s. 419–423, 462–467.

³³ W. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy XII wieku*, Poznań 1962, s. 160; M. Bilaska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja kapituł kolegiackich metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu*, Kraków 2007, s. 24.

³⁴ J. Korytkowski, *Arcybiskupi, prymasowie i metropolici polscy od r. 1000 aż do roku 1821*, t. 2, Poznań 1889, s. 16; T. Silnicki, *Arcybiskup Mikołaj Trąba*, Warszawa 1954, s. 95; M. Bilaska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja kapituł...*, s. 25.

³⁵ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski do roku 1444*, t. 5, Poznań 1908, nr 305, s. 286–288; M. Bilaska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja kapituł...*, s. 26. Autorka uważa, że przeniesienie

Wraz z przeniesieniem kolegiaty arcybiskup Mikołaj Trąba przeniósł także kolegium kapitulne z Rudy do Wielunia. Dokument translacyjny kapituły wystawił 25 III 1420 r. w Gnieźnie³⁶. Pomyślano jednak o tym już kilka miesięcy wcześniej. Podczas jesienno-letniego spotkania w 1419 r. uczestnicy kapituły generalnej w stolicy arcybiskupstwa wyrazili zgodę na uposażenie przez arcybiskupa Mikołaja Trąbę kustosza i kolegium wikariuszy przy kolegiacie wieluńskiej z dziesięcin należnych prymasowi³⁷.

Każda kapituła rządziła się swoimi statutami. Wieluńska należała do tych kolegiów, które nie zreagowały same swoich przepisów i nie zaprezentowały ich arcybiskupowi do zatwierdzenia³⁸. Skutkiem takiego postępowania było nadawanie odgórnie przez ordynariusza statutów. Kapitułę wieluńską nadał je prymas, królewicz Fryderyk Jagiellończyk 6 X 1495 r. Składały się one z dwunastu punktów³⁹. Arcybiskup opatrzył te statuty sankcjami karnymi naznaczonymi z góry lub nakładanymi przez oficjała.

Następne statuty wydał prymas Jan Łaski w 1525 r. z adnotacją *in Wielun Domo Universitatis Vicariorum perpetuorum Ecclesiae Collegiatae Vielunensis Stuba alba murata*. W siedmiu artykułach sprecyzował obowiązki wikariuszy i innych duchownych⁴⁰.

Kapituła wieluńska poza statutami nadanymi przez arcybiskupów kierowała się w swojej działalności także dekretami reformacyjnymi. Były one wydawane dla niej przez wizytatorów. Takimi były zarządzenia z 1642 r. wydane przez arcybiskupa Macieja Łubieńskiego⁴¹. W dziesięciu punktach zawarł nie tylko przepisy dotyczące kapituły, ale również duszpasterstwa⁴².

Ten sam arcybiskup nakazał wizytację kapituły i kolegiaty dwa lata później. Jej owocem był kolejny dekret reformacyjny. Tym razem jednak nie został on ujęty w punkty jak poprzedni⁴³. Ich treść dotyczyła życia liturgicznego kolegiaty i regulowała sytuację duchownych⁴⁴.

W 1730 r. wizytujący kolegiatę wieluńską biskup Franciszek Kraszkowski zalecał m.in. prałatom częstszą obecność, a prepozytowi przypominał o obowiązku przewodniczenia kapitule i zobowiązał do większej troski o nią. Wypomniał kapitule zaniedbanie wspólnych zebrań i obowiązków związanych z liturgią w kolegiacie⁴⁵.

Kolejnej wizytacji kolegiaty i kapituły wieluńskiej dokonał w 1766 r. biskup Ignacy Augustyn Kozierowski, prałat-prepozyt kanoników laterańskich z Mstowa. Jej owocem

kapituły nastąpiło zapewne pod koniec 1417 r. Nie wystawiono, według niej, także aktu translacji kapituły z Rudy do Wielunia.

³⁶ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski...*, t. 5, nr 319, s. 300–302.

³⁷ J. Korytkowski, *Arcybiskupi...*, t. 2, s. 60.

³⁸ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 133, s. 53.

³⁹ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 29–35; W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty...*, s. 357–364.

⁴⁰ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 35–37; W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty...*, s. 364–367.

⁴¹ S. Librowski, *Statuty...*, s. 185.

⁴² ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 37–39; W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty...*, s. 367–369.

⁴³ S. Librowski, *Statuty...*, s. 185.

⁴⁴ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 39–42; W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty...*, s. 369–372.

⁴⁵ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 15, s. 45, 47.

był dekret reformacyjny złożony z 30 punktów. Jego tekst został wpisany na końcu księgi akt powizytacyjnych⁴⁶. W 20 punkcie przypominał prałatom i kanonikom m.in. o obowiązku uczestniczenia w corocznych zebraniach kapituły w drugą niedzielę po Wielkanocy i nazajutrz po uroczystości św. Michała. Nie pominął również problemu rezydencji członków kapituły przy kolegiacie⁴⁷.

Ostatniej kontroli wieluńskiego gremium kanonickiego w Polsce przedrozbiorowej dokonał w 1779 r. biskup Maciej Grzegorz Garnysz. Zwrócił uwagę m.in. na liturgię niedzielą, której powinien przewodniczyć wyznaczony przedstawiciel kapituły⁴⁸.

Doroczne spotkania generalne i inne wydarzenia z życia wieluńskiej kapituły protokołowano. Kustosz był odpowiedzialny za księgi zebrań i pełnił rolę sekretarza⁴⁹. On był odpowiedzialny za wszystkie księgi i dokumenty nadań, alienacji, zapisów i obligacji mszalnych. Te obowiązki wpływały niejako z urzędu, który pełnił. Niestety, nie zachowały się żadne księgi protokołów z posiedzeń kapituły. Na przestrzeni wieków uległy one rozproszeniu i zniszczeniu⁵⁰. Po pożarze w 1795 r. zachowało się tylko kilka oryginalnych dokumentów, a większość spłonęła w domu ówczesnego oficjała wieluńskiego, ks. Kazimierza Bojańskiego.

Na podstawie zachowanych źródeł można próbować odtworzyć działalność kapituły wieluńskiej. Generalne posiedzenia miały odbywać się, zgodnie z pierwszymi statutami, raz w roku w oktawie uroczystości św. Michała⁵¹. Różnie jednak musiało być z frekwencją prałatów i kanoników, skoro ponawiano pod sankcją te zarządzenia. W 1766 r. mowa już była o dwóch kapitułach generalnych. Jedna miała odbywać się w drugą niedzielę po Wielkanocy. Drugie spotkanie organizowano po uroczystości św. Michała, głównego patrona kościoła kolegiackiego⁵². Zależnie od potrzeb zwoływano kapituły partykularne. Niektórzy autorzy podają nawet konkretne daty. Te miały mieć miejsce trzy razy w roku: w uroczystość poświęcenia kościoła, Nawiedzenia NMP i Trzech Króli⁵³. Nie wymieniają jednak źródeł, z których zaczerpnęli te informacje.

Kanonicy na ogół wyróżniali się strojem od ogółu duchowieństwa. Przysługiwały im odpowiednie szaty, charakterystyczne dla danej kapituły. Jednak członkowie wieluńskiej kapituły nie nosili żadnych wyjątkowych ozdób i oznak swoich godności. W statutach wspomniano tylko o komży i birecie⁵⁴. Później zaczęli używać półrokicia na czas śpiewania godzin kanonicznych i uroczystości kościelne⁵⁵.

⁴⁶ S. Librowski, *Statuty...*, s. 185.

⁴⁷ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 102.

⁴⁸ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 75, s. 60.

⁴⁹ W. Przygodzki, *Z przeszłości Wielunia...*, s. 33.

⁵⁰ S. Librowski, *Statuty...*, s. 186, przyp. 87; W. Przygodzki, *Z przeszłości Wielunia...*, s. 33.

⁵¹ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 29–30; W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty...*, s. 358.

⁵² ADWł., sygn. AGG. Wiz. 66, s. 102.

⁵³ W. Przygodzki, *Z przeszłości Wielunia...*, s. 33.

⁵⁴ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 33; W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty...*, s. 363.

⁵⁵ W. Przygodzki, *Z przeszłości Wielunia...*, s. 32–33.

Pralaci i kanonicy przewodniczyli liturgii w poszczególne uroczystości. Byli zobowiązani również celebrować Sumę w niedziele⁵⁶. Uroczystą celebrę uświetniano wtedy liczną asystą, procesją i świecami. Dwóch wikariuszy posługiwało celebransowi w dalmatykach lub albach i stułach.

Pod koniec XVII i w XVIII w. znaczenie kapituły wieluńskiej podupadało. Brak odpowiedniego uposażenia, spowodowany wojnami i trudnościami ekonomicznymi, prowadził do nieobsadzania prałatur i kanonii kolegiackich. Los kapituły przypieczętował ostatecznie nowy podział administracji kościelnej przeprowadzony w Królestwie Polskim. W 1819 r. została ona zniesiona.

Skład kapituły wieluńskiej zmieniał się. Arcybiskup Mikołaj Trąba uposażył 24 X 1419 r. kustodię kwotą trzech i pół grzywny rocznego czynszu i dziesięcinami z wsi Raczyn, które dotychczas płynęły na stół arcybiskupi⁵⁷. Dnia 24 IV 1420 r. Mikołaj Trąba erygował kolejną prałaturę, dziekanie⁵⁸.

W *Liber beneficiorum* arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Łaskiego wymieniono trzy prałatury i cztery kanonie w wieluńskiej kapitule kolegiackiej⁵⁹. Najstarszą prałaturą była prepozytura. Arcybiskup Mikołaj Trąba erygował kustodię i dziekanie⁶⁰. On również był fundatorem jednej z kanonii – kanonii Turów-Kurów, przygotowanej już w 1413 r. Najstarszą kanonią była zapewne kanonia Popowice, fundowana być może w testamencie w latach 1236–1249 przez Jana, prepozyta z Rudy⁶¹. Kanonię Sieniec lub Radoszewice erygował prawdopodobnie arcybiskup Wojciech Jastrzębiec (1423–1436) w 1433 r. na kapitule generalnej w Gnieźnie. Za zgodą kapituły metropolitalnej uposażył ją dziesięcinami należącymi do jego stołu⁶². Ta ostatnia, kanonia Radoszewice, istniała na pewno w 1442 r., bo wtedy doszło do rozprawy w konsystorzu wieluńskim o należące do niej dziesięciny. Kanonik wieluński, Jan z Niewiesza oskarżał kilku okolicznych szlachciców o niewywiązanie się z płatności na jego rzecz⁶³.

⁵⁶ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 31–32; W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty...*, s. 360; W. Przygodzki, *Z przeszłości Wielunia...*, s. 29, 31–33.

⁵⁷ W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty...*, s. 348; M. Bilaska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja kapituł...*, s. 26.

⁵⁸ *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, t. 2, ed. B. Ulanowski, Kraków 1902, nr 840, s. 403–406; M. Bilaska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja kapituł...*, s. 26: Autorka uważa, że utworzono ją przed kustodią, ale dokument erekcyjny wydał arcybiskup Mikołaj Trąba dopiero 24 IV 1420.

⁵⁹ J. Łaski, *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, t. 2, wyd. J. Łukowski, Poznań 1881, s. 94–101; J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu...*, s. 54.

⁶⁰ *Acta capitulorum...*, t. 2, nr 840, s. 403–406.

⁶¹ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 101; M. Bilaska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja kapituł...*, s. 27.

⁶² J. Korytkowski, *Arcybiskupi...*, t. 2, s. 125; M. Bilaska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja kapituł...*, s. 27.

⁶³ *Zbiór dokumentów Zakonu OO. Paulinów w Polsce*, z. 1: 1328–1464, wyd. J. Fijałek, Kraków 1938, nr 131, s. 259.

Prawo prezenty, czyli wyznaczania kandydatów na prałatury czy kanonikaty należało do różnych osób. Wprawdzie arcybiskup zatwierdzał prezentowanego na beneficjum, jednak osoby na dane stanowisko wyznaczał papież, król, sam arcybiskup i wikariusze kolegiaty wieluńskiej.

W kapitule kolegiackiej w Wieluniu dość często dochodziło do wewnętrznych przesunięć w godnościach. Po opróżnieniu kanonii lub prałatury nierzadko obejmowali je duchowni będący niżej w hierarchii kapitulnej. Zdarzało się także łączenie prałatur z kanoniami w rękę jednej osoby.

Przy kolegiacie wieluńskiej mieli rezydować dziekan i kustosz. Wpływało to z obowiązków, które pełnili. Innych członków kapituły zastępowali w obowiązkach chórowych wikariusze a oni mieli pojawiać się w Wieluniu na wyznaczone w statutach święta. Z reguły posiadali też inne beneficja i tam rezydowali. Zdarzało się również, że niektórzy prałaci posiadali także kanonie w kapitule wieluńskiej. Oficjalnie było siedem godności, ale członków kapituły było mniej, gdyż często łączono beneficja.

Uposażenie

Z każdą godnością kapitulną związane było konkretne uposażenie, beneficjum i obowiązki. Te ostatnie nakładał w dużym stopniu fundator i zwyczaj kościelny. Prepozyt wieluński czerpał dochody z dziesięcin z kilku wsi. W *Liber beneficiorum* J. Łaskiego wyliczono: Rudę, wieś szlachecką, Staw Większy, Olewin, Kraszkowice, wieś szlachecką, Przywóz, wieś szlachecką, Kamion, miasto królewskie, z którego dochody król przeznaczył dla pierwszego prałata kapituły, Załęczce Małe i Załęczce Duże, z których dziesięciny otrzymywał wcześniej arcybiskup, z Bobrownik, z których wcześniej część przeznaczona była na stół arcybiskupi, a część na królewski, Kochlew, wieś w połowie szlachecką a w połowie należącą do miasta Wielunia, Wąsosz, królewszczynę, Szyszaków, wieś szlachecką, podobnie Raciszyn i Wrońsko. Dodatkowo miał jeszcze ogrody⁶⁴. Do jego obowiązków należało wizytowanie parafii archidiaconatu wieluńskiego⁶⁵. Podobne zobowiązanie wymienione zostało w aktach wizytacji z 1766 r. z zastrzeżeniem, że tylko raz doszło do wizytacji na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat⁶⁶.

Diekan kapituły wieluńskiej pobierał dziesięciny i czynsze od mieszkańców Wielunia i jego przedmieść. Do niego należała także dziesięcina z Dąbrowy oraz dziesięciny snopowe z pól uprawnych miejskich, z pól obywateli Wielunia znajdujących się pod lasem Widoradz i wsi: Sokołów, Drząźnia i Rowy. Dziesięciny snopowe z Niedzielska, wsi szlacheckiej i częściowo miasta Wielunia pobierał, przewożąc je własnym środkiem transportu. Diekan był również właścicielem łąnów uprawnych w Gaszynie, na których pracowali osadzeni kmiecie. Czerpał także dochody z ogrodów, sadzawek

⁶⁴ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 94-96; J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu...*, s. 55-58.

⁶⁵ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, s. 94.

⁶⁶ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 24-25.

i innych działek w mieście Był także właścicielem dwóch domów na swojej parceli przy kościele⁶⁷. Spełniał obowiązki proboszcza wieluńskiego kościoła parafialnego. Wizytator w 1522 r. wyliczał, że kierował wikariuszami, mianował trzech zakrystianów i razem z rajcami miejskimi dbał o szkołę⁶⁸. W 1766 r. wyraźnie wizytator zanotował, że do jego obowiązków należy *cura animarum*⁶⁹.

Trzeci prałat, kustosz pobierał dochody z Raczyna, wsi szlacheckiej i Wierzbia, wsi królewskiej. Miał także działkę i dom przy kościele. Był zobowiązany do czuwania nad skarbcem kościoła kolegiackiego i miał prawo wyznaczać jednego zakrystianina⁷⁰. Dokładniej wyliczył jego obowiązki biskup Ignacy Kozierowski, wizytujący kolegiatę i kapitułę w 1766 r. W aktach mowa jest o obowiązku rezydencji przy kolegiacie, aby strzec skarbcza kościelnego, ale nie miał w tym czasie do tego odpowiednich warunków⁷¹.

Kanonik kanonii Radoszewice, pierwszej w kolejności, pobierał dochody płynące z dziesięcin ze wsi szlacheckich: Radoszewice i Wierzchlas (w pieniądzach), Rychłoci-ce *Magna* i *Parva*, Konopnica, Bębnow i Wałków (dziesięcina snopowa). Z Raduczyc i Drobnic otrzymywał wcześniej dziesięciny arcybiskup. Po erekcji nowej kanonii uposażył nimi swoją fundację. Miał także puste pole w mieście⁷².

Druga kanonia, zwana Sieniecką uposażona była dziesięcinami z następujących wiosek: Rudniki, Dzietrzniki i trzech młynów w niej położonych, Bieniec, Pątnów i Sieniec. Ich właścicielami była na ogół okoliczna szlachta, choć Dzietrzniki były własnością wieluńskich paulinów. Kanonik miał także pole i dom w mieście⁷³.

Kanonia Popowicka była najlepiej uposażona. Do niej przypisana była jedna wioska, Popowice, z której kmiecie płacili 21 marek (grzywien), po cztery koguty i jednej miarce owsa z łąnu. Miał także duży ogród w Rudzie⁷⁴.

Czwarta kanonia, zwana Turów i Kurów, czerpała dochody z pól Wielunia i jego przedmieść w formie dziesięciny małdratowej, czynsze z jatek (sklepików) rzeźniczych i szewskich. Dodatkowo z Kurowa i Turowa, wiosek będących własnością miasta Wielunia, kanonik otrzymywał dziesięcinę zbożową⁷⁵.

Ks. Patykiewicz dokonał zestawienia dochodów poszczególnych prałatur i kanonii. Najlepiej była uposażona kanonia Popowice przynosząca w 1522 r. dochód wartości

⁶⁷ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 96–98; J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu...*, s. 59–62.

⁶⁸ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, s. 96.

⁶⁹ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 25.

⁷⁰ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 98; J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu...*, s. 62.

⁷¹ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 25.

⁷² J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, s. 99–100; J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu...*, s. 63–64.

⁷³ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, s. 100; J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu...*, s. 64–65.

⁷⁴ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, s. 101; J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu...*, s. 66.

⁷⁵ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, s. 101; J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu...*, s. 66.

21 grzywien. Potem w kolejności były: kanonia Radoszewice – ponad 16 grzywien, kanonia Sieniec – ponad 11,5 grzywiny i kanonia Turów-Kurów z dochodem ponad 4,5 grzywiny. Trudniej coś powiedzieć o dochodach prałatów. W *Liber beneficiorum* Łaskiego brak danych o wielkości uposażenia prepozyta i kustosza. Jest tylko mowa o dziekanie pobierającym najmniej 15 grzywien.

Gorzej wyglądała sytuacja beneficjantów w 1766 r. Prepozyt nie miał wtedy żadnego dochodu, dziekan pobierał przynajmniej 230 florenów, kustosz nie otrzymał należnych mu 110 florenów. Kanonicy pobierali odpowiednio: popowicki 120, radoszewski 95,5, sieniecki 86 a turowski 100 florenów węgierskich⁷⁶.

Podobnego zestawienia dochodów kapituły z uwzględnieniem także wikariuszy, mansonarzy i zakrystianów dokonał Ryszard Rosin. Według jego wyliczeń ich uposażenie na początku XVI w. obejmowało jedną całą wieś Popowice, cztery łany w trzech wsiach, place miejskie, ogrody i różne role, procenty od różnych sum zapisanych przez ponad 60 osób, czynsze z własnych ogrodów, jatek i różnych domów, a także dziesięciny z około 50 wsi⁷⁷.

Prepozytura

Pierwszą w godności prałaturę w kapitule wieluńskiej, prepozyturę, obsadzała Stolica Apostolska⁷⁸. Prepozyt pełnił funkcję przełożonego kolegium kapitulnego. Przewodniczył posiedzeniom i reprezentował kapitułę na zewnątrz. W starych kapitułach, których majątek był dobrem wspólnym, on zarządzał także sprawami majątkowymi. Do niego należała także w pierwszych wiekach istnienia kapituł troska o duszpasterstwo przy kościele kolegiackim. Miał prawo organizowania procesji, która była istotnym elementem średniowiecznego duszpasterstwa⁷⁹. Później sprawy duszpasterskie zlecono innym prałatom, z reguły kustoszom⁸⁰.

Prepozytura wieluńska była dość atrakcyjna zwłaszcza w XV i XVI w. Jej uposażenie zapewniało dodatkowe źródła dochodów duchownym zaangażowanym w różnych instytucjach państwowych i kościelnych. W tamtym bowiem okresie formą wynagrodzenia za pracę były często beneficja kościelne zamiast regularnej pensji. Nie należy się dziwić, że prepozyci wieluńscy z reguły nie rezydowali przy kolegiacie. Wielu z nich pojawiała się tam rzadko przy różnych okazjach. Zdarzało się jednak, że niektórzy przebywali na stałe w Wieluniu i tam zakończyli swoje życie.

Kandydaci na prepozyturę wieluńską lub ich protektorzy zabiegali o jej uzyskanie w Rzymie. Nie brakowało wśród nich ludzi z tytułami naukowymi i profesorów Akademii Krakowskiej oraz ludzi zaangażowanych w życie polityczne i kościelne ówczesnej

⁷⁶ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 66, s. 16–19, 21–23; W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty...*, s. 353.

⁷⁷ R. Rosin, *Siedem wieków miasta Wielunia...*, s. 19–20.

⁷⁸ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 94.

⁷⁹ *Anonim tzw. Gall...*, s. 159.

⁸⁰ S. Librowski, *Kapituła katedralna włocławska...*, s. 72–75.

Polski. Listę prepozytów wieluńskich próbował zestawić na podstawie różnych dokumentów ks. Patykiewicz. W sumie zebrał informacje o ponad trzydziestu duchownych piastujących tę godność⁸¹. Nie są to jednak pełne zestawienia. Od czasu publikacji wyników jego badań minęło ponad pięćdziesiąt lat. Pojawiły się w tym czasie nowe wydawnictwa źródłowe i odnaleziono kolejne zespoły archiwalne.

Pierwszym z prepozytów określanych mianem wieluńskich był, zdaniem badacza dziejów Wielunia i ziemi wieluńskiej, ks. Patykiewicz, Mikołaj de Goszczino, wzmiankowany w 1417 r. Utożsamiał go on z Mikołajem Goszczyńskim, kanonikiem gnieźnieńskim. Zasłużył się on m.in. w trosce o katedrę gnieźnieńską⁸².

Dnia 24 XI 1417 r. zabiegał o prepozyturę wieluńską w Kurii Rzymskiej Mikołaj Borkowic. Już w dokumentach z 7 i 8 XII 1417 r. był tytułowany jako prepozyt kapituły wieluńskiej. Zapewne był to późniejszy kanonik gnieźnieński, proboszcz we Włocławku, wzmiankowany w latach 30-tych XV w.⁸³

Kilka lat później, 12 IV 1422 r. dokument nominacyjny na wieluńską prepozyturę wystawiono Tomaszowi, synowi Stanisława z Lelowa, archidiakonowi łęczyckiemu⁸⁴. Kolejnym prepozytem był Piotr. Pod datą 26 VII 1427 r. procesował się o dziesięciny z Janem, proboszczem z Osjakowa⁸⁵.

Dnia 12 X 1447 r. biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki zabiegał o wyznaczenie Teodoryka, ówczesnego prepozyta kieleckiego, na prepozyturę w Wieluniu po rezygnacji z pierwszej⁸⁶. Nie wiadomo jednak, czy zabiegi te przyniosły efekty.

W połowie XV w. godność prepozyta wieluńskiego piastował Strogomir ze Żdzar. Prawdopodobnie był tożsamy z kanonikiem płockim. Wszedł w jej posiadanie zapewne bez upoważnienia i przez osiem lat miał bezprawnie. Możliwe, że w następnym dziesięcioleciu objął ją z zachowaniem przepisów kanonicznych. Wspomniano go bowiem w 1467 r.⁸⁷

Dnia 10 IV 1459 r. prepozyturę wieluńską miał po nim objąć za zgodą Stolicy Apostolskiej Stanisław z Wielunia⁸⁸. Prawdopodobnie jednak nie doszło do realizacji papieskich dokumentów.

⁸¹ W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński*, CzWD 1958, R. 32, s. 419–421.

⁸² Tamże, s. 419; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 2, Gniezno 1883, s. 105.

⁸³ *Bullarium Poloniae litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, vol. 4: 1417–1431, ed. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Romae–Lublina 1992, nr 23, s. 7; nr 89, s. 18; nr 95, s. 19; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy...*, t. 1, s. 66; M. Bilska-Ciećwierz, *Powstanie i organizacja kapituł...*, s. 26.

⁸⁴ *Bullarium Poloniae...*, vol. 4, nr 1011, s. 187.

⁸⁵ W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 419.

⁸⁶ *Bullarium Poloniae litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, vol. 6: 1447–1464, ed. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Romae–Lublina 1998, nr 79, s. 22.

⁸⁷ W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 419–420; *Bullarium Poloniae...*, t. 6, nr 1387, s. 288.

⁸⁸ *Bullarium Poloniae...*, t. 6, nr 1387, s. 288.

Pod datą 1478 r. ks. W. Patykiewicz wymienił Stanisława Gralewskiego, herbu Sulima jako prepozyta wieluńskiego. W 1492 r. godność tę piastował Wincenty Rzepczyński. W latach 1482–1495 był oficjałem wieluńskim. Był także proboszczem w Kalinowie i dzierżawcą klucza dóbr arcybiskupich⁸⁹.

Pod koniec XV i na początku XVI w. piastował tę godność Andrzej z Wielunia, proboszcz w Wydrzynie. Był synem Jana. W 1483 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pełnił różne funkcje. Był notariuszem publicznym, pisarzem konsystorza gnieźnieńskiego, pisarzem arcybiskupa Zbigniewa Oleśnickiego w latach 1483–1487, altarzystą w Dąbrowie w 1483 r., plebanem w Łowiczu w latach 1485–1500 i plebanem w Borownie. Był także oficjałem wieluńskim w 1493 r. i w latach 1495–1500. Jako prepozyt i kanonik wieluński toczył 6 III 1506 r. spór z mieszkańcami pobliskiej Dąbrowy o opłaty związane z altarią w tamtejszym kościele. On także miał otrzymać nowy zegar wykonany przez Szymona z Miechowa w 1508 r. Zmarł w styczniu 1511 r.⁹⁰

W 1522 r. godność prepozyta piastował Jakub Szucz (Schucz) z Poznania. Objął ją zapewne kilka lat wcześniej. Był on znanym prawnikiem. Przez długie lata przebywał w Rzymie, gdzie studiował i załatwiał różne sprawy Kościoła w Polsce. Od 1521 r. był kanonikiem gnieźnieńskim fundi Mieścisko. Zmarł w 1528 r.⁹¹

Zapewne w latach 30-tych XVI w. prepozyturę wieluńską otrzymał Stanisław Hozjusz (1504–1579), późniejszy biskup chełmiński a następnie warmiński i kardynał, autor głośnego dzieła *Confessio fidei catholicae Christiana*. Przed marcem 1543 r. ustąpił z prałatury w kapitule wieluńskiej, przyjmując w tym miesiącu wyższe święcenia. W 1549 r. został dzięki poparciu króla Zygmunta Augusta biskupem chełmińskim i zrzekł się wtedy wcześniej posiadanych beneficjów kościelnych. Potem został biskupem warmińskim i w 1564 r. sprowadził do Braniewa jezuitów. Dzięki ich pomocy otworzył tam kolegium i seminarium duchowne w następnym roku. Przewodniczył obradom Soboru Trydenckiego jako legat papieski. W latach 1569–1579 przebywał w Rzymie. Zajmował się m.in. sprawami spadku po królowej Bonie. Pracował także w kilku dykasteriach rzymskich. W 1574 r. został mianowany wielkim penitencjarzem. Dzięki jego staraniom kościół pw. św. Stanisława w Rzymie stał się świątynią służącą polskim katolikom. Ufundował także przy nim hospicjum przyjmujące pielgrzymów z Rzeczypospolitej. Zmarł pod Rzymem i został pochowany w bazylice Najświętszej Maryi Panny na Zatybrzu⁹².

⁸⁹ W. Patykiewicz, *Archidiakonat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420, 467.

⁹⁰ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 2(1497), k. 212v; *Acta capitulorum...*, t. 2, nr 1989, s. 940; nr 1991, s. 941; T. Grabarczyk, T. Nowak, *Mieszczanie wieluńscy...*, s. 277.

⁹¹ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 94; J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy...*, t. 4, s. 77–80.

⁹² W. Patykiewicz, *Archidiakonat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420; W. Urban, *Hozjusz (Hosius, Hosz, Hos, Hoze, Osius, Caligula, Cracovianus, Stanislaus de Cracovia) Stanisław*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962, s. 42–45; J. Misiurek, *Hozjusz Stanisław kard.*, EK, t. 6, Lublin 1993, kol. 1257–1258.

Dnia 2 III 1543 r. mianowano prepozytem kapituły wieluńskiej Andrzeja Glabera z Kobyлина (ok. 1500–1555), profesora Akademii Krakowskiej. Objął prepozyturę po rezygnacji z tego beneficjum Stanisława Hozjusza. Wcześniej został kanonikiem kolegiaty św. Anny w Krakowie. W 1542 r. przybył na stałe do Wielunia. Piastował także urząd oficjała wieluńskiego w latach 1543–1546. Był znanym lekarzem, astrologiem i tłumaczem. Zmarł w 1555 r. Wieluniu⁹³.

Kolejnym prepozytem był, według ks. Patykiewicza, Jan Przerębski wzmiankowany 25 VI 1557 r. Zapewne został nim po śmierci poprzednika, Andrzeja Glabera. Pochodził z rodziny wywodzącej się z ziemi sieradzkiej. Urodził się w 1519 r. a zmarł w 12 I 1562 r. w Łowiczu. Studiował w Krakowie i Padwie. Po powrocie do kraju został współpracownikiem podkanclerzego i biskupa płockiego Samuela Maciejowskiego. Wkrótce potem otrzymał różne beneficja kościelne. Był także administratorem diecezji krakowskiej. W 1551 r. został podkanclerzym koronnym a w 1557 r. biskupem nominatem chełmskim. Potem został arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem. Objął stolicę w Gnieźnie 20 II 1559 r.⁹⁴

Następnym prepozytem w Wieluniu był Jan Więckowski (Wiackowski), magister artium wzmiankowany w latach 1557–1572. Jemu i jego następcom szlachcic Gabriel Masłowski dał dom na ul. Żołnierskiej między domem szlachciców Konopnickich i Wojciecha Siemikowskiego, kanonika wieluńskiego, co potwierdził 28 V 1557 r. Dnia 26 III 1569 r. udzielił prowizji do święceń subdiakonatu Andrzejowi, synowi Andrzeja z Trębaczewa. W 1575 roku występował jako proboszcz w Makowiskach a w 1584 – Rzaśni. Był oficjałem wieluńskim w latach 1558–1562⁹⁵.

Pod datą 4 III 1580 r. jako prepozyt kapituły wieluńskiej występował Jan Latossius. Był doktorem medycyny⁹⁶.

W latach ok. 1583–1590 prepozytem był Kacper Makowiecki. Zapewne był tożsamy z Kacprem, synem Bartłomieja. Jako magister artium przyjął on święcenia akolitatu 17 XII 1580 r. W 1583 r. występował jako oficjał wieluński. Przewodniczył konsystorzowi wieluńskiemu do 1586 r.⁹⁷

⁹³ AACz., sygn. KP 57, Dokument 18; ADWł., sygn. AAG. Ak. Kons. Wiel. 4(1550), k. 4v, 16; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 283, 420, 467; H. Barycz, *Glaber Andrzej*, PSB, t. 8, Wrocław–Warszawa–Kraków 1959–1960, s. 28–30; T.A. Nowak, *Glaber Andrzej*, WSB, s. 46–47.

⁹⁴ W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński*, CzWD 1958, R. 32, s. 420; H. Kowalska, *Przerębski (Przerembski) Jan, h. Nowina (ok. 1519–1562)*, PSB, t. 28, Wrocław–Warszawa–Kraków 1984–1985, s. 748–756; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy...*, t. 3, s. 299; tenże, *Arcybiiskupi, prymasowie i metropolici polscy od r. 1000 aż do roku 1821*, t. 3, Poznań 1889, s. 229–271.

⁹⁵ AACz., sygn. KP 57, Dokument 22; *Księga egzaminów do święceń w diecezji gnieźnieńskiej z lat 1563–1603*, wstęp i opracowanie Z. Pietrzyk, Kraków 2009, s. 32; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420.

⁹⁶ W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420.

⁹⁷ AACz., sygn. KP 57, Dokument 34; Dokument 37; *Księga egzaminów...*, s. 90; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420.

W 1590 r. jako prepozyt wieluński występował Jakub Gerstman (Gurzman?). Był on także wtedy oficjałem wieluńskim. Podpisał on dokument wyciągnięty z akt konsystorskich z 1503 r. Być może został potem proboszczem w Wąsoszu i udzielił w 1602 r. prowizji do święceń Janowi, synowi Andrzeja Maydo na wikariat do Wąsosza⁹⁸.

Jego następcą został przed 1595 r. Marcin Mleczyński. Dnia 3 I 1595 r. poświadczał w aktach zakup pola przez dziekana Jana Bykowskiego i jego zapis na powiększenie uposażenia dla kaznodziei kolegiackiego. Pełnił wtedy funkcję kaznodziei kolegiackiego. Był również proboszczem w Wójcinie. Zmarł ok. 1603 r.⁹⁹

W latach 1603–1630 jako prepozyt wieluński występował Jan Chmielowski. Przy najmniej od 1607 do czerwca 1608 r. był także oficjałem wieluńskim. Możliwe, że został nim jeszcze w 1604 r. i pełnił tę funkcję do 1614 r. Potem został również ok. 1611 r. kaznodzieją kolegiackim. W 1620 r. był sędzią surogatem. Dnia 5 V 1620 r., jako prepozyt i kaznodzieja wieluński, proboszcz w Wydrzynie i Wójcinie, udzielił prowizji do święceń wyższych Wojciechowi Szczuce z Białej na wikariat do Wydrzyna. Dnia 5 III 1624 r. wspomniano, że był także kapelanem kaplicy Mrowińskich. Zmarł ok. 1630 r.¹⁰⁰

Po nim godność prepozyta objął w 1630 r. ks. Stanisław Wolski. Był wtedy także oficjałem wieluńskim przynajmniej do 1634 r. W 1632 r. był również proboszczem w pobliskim Wydrzynie¹⁰¹.

Nie wiadomo, kto był prepozytem w następnych latach. Brak źródeł uniemożliwia ich identyfikację.

Po *potopie szwedzkim* w latach 60-tych i 70-tych XVII w. prepozytem był ks. Maciej Aleksander Rudzki, piastujący także urząd oficjała wieluńskiego. Był on lektorem teologii i doktorem obojga praw. W zachowanych aktach wieluńskich pierwsza wzmianka o nim pochodzi z 20 VI 1668 r. jako o lektorze świętej teologii i doktorze obojga praw, prepozycie wieluńskim. Objął wtedy jurysdykcję na mocy nominacji wydanej w Warszawie 16 III 1668 r. Prawdopodobnie pełnił tę funkcję jeszcze po 3 I 1671 r., kiedy wspomniano, że był także protonotariuszem apostolskim. Dnia 1 X 1668 r. podpisał się pod dokumentem jako wizytator ziemi wieluńskiej. Żył jeszcze 5 X 1678 r.¹⁰²

⁹⁸ AACz., sygn. KP 57, Dokument 4; ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 7(1602), s. 31; *Księga egzaminów...*, 128; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420, 467.

⁹⁹ AACz., sygn. KP 57, Dokument 38, Dokument 39; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420.

¹⁰⁰ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 7(1607), s. 80; 7(1608), s. 100; 7(1617), s. 72, 75; 7(1620), s. 145, 148; AACz. sygn. Księgi Metrykalne (dalej: KM) 1166, k. 6, 13, 19; sygn. KP 57, Dokument 65; sygn. KP 95, s. 6; sygn. KP 98, s. 106; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420, 468.

¹⁰¹ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 7(1631), s. 513; 7(1632), s. 563; 7(1634), s. 634; AACz. sygn. KP 95, s. 37; sygn. KP 98, s. 111, 119; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420, 468.

¹⁰² ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 8(1671), s. 1112; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 10(1668), k. 87v; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 11(1668), s. 11; 11(1678), s. 471; S. Zabraniak, *Rudzki Ma-*

Kolejnym prepozytem był ks. Jan Witkowski, prepozyt i kanonik wieluński oraz kanonik kolegiaty św. Jana w Łowiczu. Otrzymał on prezentę na probostwo w Rudzie i prepozyturę w Wieluniu 10 V 1683 r. Został instytuowany 9 VII 1683 r. W 1687 r. wizytował parafię Danków¹⁰³.

W 1694 r. jako prepozyt kapituły wieluńskiej występował, zdaniem ks. Patykiewicza, Kazimierz Prokopowicz. Był on doktorem filozofii i profesorem Akademii Krakowskiej oraz kanonikiem kapituły w Pilicy¹⁰⁴.

Kolejnym prepozytem wieluńskim był Andrzej Sochański. Przed 1683 r. został proboszczem w Działoszynie. Na probostwo został wprowadzony przez dziekana uniejowskiego Wojciecha Rychelskiego, proboszcza w Brzeźnicy. Święcenia kapłańskie przyjął z rąk prymasa Andrzeja Olszowskiego. Wizytował on w maju 1694 r. parafię w Bolesławcu, w lutym 1695 r. w Mokrsku a lipcu 1696 r. parafię w Praszce¹⁰⁵.

Przed 1699 r. prepozytem został ks. Kazimierz Zygmunt Oyrzyński. Piastował tę godność przynajmniej do 1711 r. W listopadzie tego roku wizytował w czasie grasującej zarazy parafię Danków i Mokrsko. Wydał wtedy dekret regulujący tam pracę duszpasterską i wynagrodzenie mansonarzy dankowskich i tamtejszej służby kościelnej. Był proboszczem w Raczynie¹⁰⁶.

W latach 20-tych XVIII w. jako prepozyt wieluński występował Stanisław Madański. W 1720 r. wizytował parafię archidiakonatu. Był oficjałem wieluńskim w latach ok. 1720–1729. W latach 1720–ok. 1728 był proboszczem w Wójcinie. Probostwo objął z prezenty królewskiej. Został instytuowany przez Stanisława ze Słupowa Szembeka, arcybiskupa gnieźnieńskiego w Skierniewicach 27 XI 1720 r. i wprowadzony niedługo potem przez Stanisława Świtalskiego, prepozyta rudzkiego w święto Niepokalanego Poczęcia NMP (8 XII). Był także prepozytem w Szadku w latach ok. 1708–1729. W lutym 1708 r. był już kanonikiem łączycykim. Podczas wizytacji w Szadku 24 I 1729 r. zapisano, że był wówczas także kanonikiem kujawskim i prepozytem wieluńskim¹⁰⁷.

W 1730 r. prepozytem był ks. Stanisław Gomoliński, kanonik kijowski i oficjał wieluński. Został wyświęcony na kapłana przez Jana z Gnina Gnińskiego, biskupa kamienieckiego 26 V 1705 r. na beneficjum do Poddębic. Instytucję otrzymał już 10 X 1704 r. Dnia 25 IV 1710 r. został instytuowany na probostwo we Wróblewie w dekanacie warckim w archidiakonacie uniejowskim z prezenty Sebastiana z Kocza-

kiej Aleksander (zm. po 1678), WSB, s. 112; tenże, *Urzednicy konsystorza wieluńskiego w latach 1660–1763*, „Rocznik Wieluński” 2011, t. 11, s. 13.

¹⁰³ ADWł., sygn.AAG. A. Kons. Wiel. 11(1683), s. 719; AACz., sygn. KM 204, s. 149.

¹⁰⁴ W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420.

¹⁰⁵ AACz., sygn. KM 50, s. 143; sygn. KM 660, k. 118v; sygn. KM 903, s. 12; ADWł., AAG. Wiz. 8, s. 303; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420.

¹⁰⁶ AACz. sygn. KM 660, k. 126v; sygn. KM 1166, k. 66; ADWł., sygn. AAG. Wiz. 18, s. 252; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 420.

¹⁰⁷ AACz. sygn. KM 1166, k. 80v; ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Uniej. 3c(1708), s. 40, 54–55; sygn. AAG. Wiz. 12, s. 185; sygn. AAG. Wiz. 13, k. 116; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 15(1722), s. 175; S. Zabraniak, *Urzednicy konsystorza wieluńskiego...*, s. 15.

nia Koczańskiego. Przed 1712 r. był już kanonikiem kijowskim. Przed 1 XII 1708 r. jako prepozyt poddębicki został prebendarzem ołtarza Trójcy Świętej w Buczku. Był nim jeszcze 29 I 1729 r. Z prezenty Michała z Remisławic Stokowskiego, Krzysztofa i Wojciecha Zabłockich i ks. Aleksandra Siemianowskiego, kanonika łączyckiego, kolatorów i patronów objął parafię Osjaków. Został instytuowany przez ks. Jana Gałczyńskiego archidiakona i oficjała kaliskiego 25 XI 1715 r. Zmarł ok. 1734 r., bo w Osjakowie był już wtedy nowy proboszcz. Przeznaczył na remont kolegiaty wieluńskiej 50 grzywien¹⁰⁸.

Po ks. Gomolińskim godność prepozyta piastował od ok. 1735 r. Walenty z Osin Wężyk, późniejszy biskup chełmski (1752 r.) a następnie przemyski od 1765 r. Urodził się 24 II 1705 r. Był synem Wawrzyńca z Osin Wężyka, herbu Wąż, wojskiego ostrzeszowskiego i Marii z Olszowskich, starościanki wieluńskiej, herbu Prus. Studiował teologię i prawo kościelne w Rzymie, gdzie uzyskał doktorat obojga praw. Po powrocie do kraju przyjął tonsurę i cztery mniejsze święcenia 26 X 1732 r., subdiakoniat z tytułem święceń na prepozyturę w Wieruszowie 30 V 1733 r., diakonat 4 a prezbiterat 7 czerwca tego roku. Wszystkich święceń udzielił mu biskup Józef Trzcński, sufragan gnieźnieński w kolegiacie łowickiej. Oficjałem wieluńskim został 12 I 1735 r. Zrezygnował z prepozytury wieruszowskiej ok. 1738 r. Dnia 12 V 1739 r. był tytułowany prepozytem wieluńskim, choć zapewne został nim ok. 1735 r. W 1740 r. został kanonikiem plockim a w 1742 r. kanonikiem gnieźnieńskim fundi Oblączowo z prowizji prymasa Krzysztofa Szembeka, swego krewnego ze strony matki. Został instalowany 19 lipca tego samego roku. Od tego czasu przebywał w otoczeniu prymasa wypełniając różne jego polecenia. W 1744 r. przebywając w Rzymie, postarał się o kanonię krakowską z prowizji papieskiej. Dnia 24 XII 1748 r. objął koadiutorię kustodii gnieźnieńskiej z prawej następstwa. Przejął ją w 1749 r. Cieszył się opinią biegłego prawnika, zaradnego i prawnego człowieka. W 1745 r. został wiceprezydentem a w 1750 r. prezydentem Trybunału Koronnego. Zasłynął wtedy jako energiczny i sprawiedliwy obrońca uciśnionych. W 1751 r. z polecenia kapituły przeniósł i uporządkował bibliotekę w nowych pomieszczeniach nad północną kruchtą katedry obok kaplicy Potockich. W 1752 r. król August III mianował go biskupem chełmskim. Diecezję objął po otrzymaniu prekonizacji apostolskiej. Dał się poznać jako gorliwy pasterz. Odnowił katedrę, z własnych dochodów zapłacił zaległą hibernę. W 1765 r. został mianowany przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego biskupem przemyskim. Po otrzymaniu bulli papieskiej zezwalającej na przeniesienie na nową diecezję, objął ją 21 czerwca 1765 r. W ciągu roku swych rządów ofiarował 30000 złp. na nowy dzwon do katedry i 400 dukatów na złoty kielich. Wydał na własny koszt katechizm rzymski po polsku. Zmarł 25 X 1766 r. Pod koniec życia poważnie chorował na nogi, co utrudniało mu osobiste spełnianie obowiązków pasterskich. Miał opinię gor-

¹⁰⁸ ADWł., sygn. A. Kons. Uniej. 3b(1709), s. 58; sygn. AAG. Wiz. 9, s. 231, 415; sygn. AAG. Wiz. 12, s. 24–25; sygn. AAG. Wiz. 13, k. 129; sygn. AAG. Wiz. 16, s. 51; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 17(1735), k. 14v; S. Zabraniak, *Gomoliński Stanisław Józef*, WSB, s. 47; tenże, *Urzednicy konsystorza wieluńskiego...*, s. 15.

liwego obrońcy Kościoła, troskliwego o obyczaje duchowieństwa, gorącego patrioty, znawcy prawa, skromnego i przykładowego w życiu i miłosiernego wobec ubogich¹⁰⁹.

W 1743 r. prepozytem był, według ks. Patykiewicza, Aleksander (Zygmunt) Siemianowski. Objął probostwo w Dziętkowicach z prezydentury Konstancji Gnińskiej, opatki klasztoru w Ołoboku. Został instytuowany przez Michała Radziejewskiego, kardynała i arcybiskupa gnieźnieńskiego 13 XII 1694 r. w Skierniewicach a wprowadzony przez Piotra Ochędzkiego, proboszcza w Wójcinie 23 I 1695 r. Święcenia niższe i subdiakoniat przyjął z rąk Wojciecha Stawowskiego, sufragana gnieźnieńskiego (1676–1693), diakonat i prezbiterat zaś od Mikołaja Popławskiego, biskupa inflanckiego (1685–1710). W 1715 r. udzielił jako jeden z patronów kościoła w Osjakowie prezydentury Stanisławowi Gomolińskiemu na tamtejsze probostwo. Występował wtedy z tytułem kanonika łączycyckiego. Potem tytułowano go kanonikiem łowickim. Zmarł przed 1747 r.¹¹⁰

Od 1746 r. prepozytem wieluńskim był ks. Franciszek Dziurkiewicz, proboszcz w Pajęcznie. Pochodził z diecezji krakowskiej. Był doktorem filozofii Akademii Krakowskiej. W 1708 r. przyjął święcenia subdiakonatu i diakonatu z rąk biskupa chełmskiego Kazimierza Łubieńskiego. W 1709 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk biskupa Michała Szembeka, sufragana krakowskiego. Nominację na probostwo w Pajęcznie otrzymał 25 III 1715 r. W 1721 r. został także proboszczem w Granowie. W 1729 r. był już kanonikiem kolegiaty św. Anny w Krakowie. Przed 1739 r. został archidiaconem liwońskim (inflanckim). Dnia 30 IX 1742 r. jako kanonik wieluński i sędzia surogat wieluński zrezygnował z kanonii w kolegiacie św. Anny. W latach 40-tych XVIII w. zaczął budowę nowego kościoła w Pajęcznie, ukończoną w następnym dziesięcioleciu. Od 25 II 1746 r. był prepozytem wieluńskim. W 1759 r. miał ok. 80 lat. Zmarł 30 VI 1766 r.¹¹¹

Dziekania

Na drugą prałaturę w kapitule wieluńskiej, **dziekanię**, kandydata prezentował król¹¹². Pierwszym dziekanem mianowanym 24 IV 1420 r. był Mikołaj, ówczesny proboszcz wieluński. Być może był to wymieniony już w 1401 r. proboszcz wieluński, kanonik Mikołaj. On i jego następcy mieli troszczyć się o duszpasterstwo w parafii wieluń-

¹⁰⁹ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, A. Cap. sygn. B 80, k. 3, 8v, 9r-v; ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 17(1735), k. 1; 17(1739), k. 46; sygn. AAG. Wiz. 17, k. 172v; J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy...*, t. 4, s. 275–279; L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. 4, Kraków 1853, s. 221–222; J. Wieteska, *Katalog prałatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 do 1970 r.*, Warszawa 1971, s. 105; S. Zabraniak, *Urzednicy konsystorza wieluńskiego...*, s. 15–16.

¹¹⁰ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 12, s. 178; sygn. AAG. Wiz. 15, s. 449–450; sygn. AAG. Wiz. 18, s. 426; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 17(1735), k. 2v.

¹¹¹ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 13, k. 212; sygn. AAG. Wiz. 17, k. 43; sygn. AAG. Wiz. 22, s. 14–15; sygn. AAG. Wiz. 66, s. 11; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 18(1742), k. 28; W. Wlazlak, *Dzieje kościelne Pajęczna*, Pajęczno 2005, s. 43–44; S. Zabraniak, *Urzednicy konsystorza wieluńskiego...*, s. 16–17.

¹¹² *Bullarium Poloniae...*, t. 4, nr 2090, s. 386; J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 96.

skiej¹¹³. Jego następcą został Jan, syn Mikołaja z Grądów. Wymieniono jego nazwisko w dokumencie Stolicy Apostolskiej z 13 III 1428 r.¹¹⁴

Dnia 16 V 1461 r. Mikołaj z Gosławic występował jako dziekan wieluński. Regulował wtedy swoje sprawy majątkowe. On także pisał w 1467 r. list do arcybiskupa gnieźnieńskiego dotyczący wyboru kustosa¹¹⁵.

Kolejny dziekan, Wawrzyniec Ostrowski, uzyskał 9 czerwca 1469 r. w Iwanowicach od arcybiskupa Jana Gruszczyńskiego (1464–1473) potwierdzenie erekcji dziekani. Pełnił ten urząd przez długie dziesięciolecia aż do początku XVI w. Był przynajmniej dwukrotnie oficjałem wieluńskim w latach 1468–1481 i 1500–1503¹¹⁶.

W latach ok. 1513–1551 dziekanem i równocześnie kanonikiem wieluńskim był Stanisław Łowieński. Pochodził z diecezji poznańskiej. Jako kleryk mniejszych święceń otrzymał dyspensę papieską na dwa lata od przyjęcia święceń kapłańskich. Był proboszczem w Borownie w latach ok. 1503–1513. Potem został dziekanem i kanonikiem wieluńskim. Na sejmie z 1520 r. został wyznaczony na poborcę podatków z powiatu wieluńskiego. W 1522 r. posiadał także altarię Matki Bożej w Radomsku. W 1526 r. został kanonikiem poznańskim. W 1527 r. zabiegał m.in. zatwierdzenie fundacji kolegium mansonarzy powiększonego o ósmą mansjonarię. W 1531 r. przebudował zakrystię kolegiaty wieluńskiej. W latach 1535–1547 był proboszczem w Osjakowie. Zmarł po 9 II 1551 r. W testamencie wpisanym do akt konsystorskich 8 V 1551 r. zapisał wikariuszom wieluńskim sumę 40 florenów a na wybudowanie nowej szkoły 60¹¹⁷.

Po nim dziekanem został ok. 1551 r. Stanisław Szyszkowski. Był także kanonikiem poznańskim i gnieźnieńskim od 1540 r. oraz prepozytem kapituły kolegiackiej w Sieradzu w latach 1553–1559. W latach 1566–1569 udzielił kilku prowizji kandydatom do święceń wyższych. Dwukrotnie pełnił urząd oficjała wieluńskiego w latach 1547–1554 i 1562–1570¹¹⁸.

Kolejnymi dziekanami kapituły wieluńskiej byli, według ks. Patykiewicza, Jan Wyrzykowski i Andrzej Stradomski. Pierwszego wspomniano w 1573 r. Drugi z nich zrezygnował 30 IV 1576 r. z dziekani na rzecz Jana Bykowskiego. Przejął wtedy kano-

¹¹³ *Acta capitulorum...*, t. 2, nr 840, s. 403–406; AACz., sygn. KP 52, s. 62, 64.

¹¹⁴ *Bullarium Poloniae...*, t. 4, nr 2090, s. 386: ...*per obitum Nikolai rectoris vacante...*

¹¹⁵ *Acta capitulorum...*, t. 2, nr 823, s. 396; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 421.

¹¹⁶ *Acta capitulorum...*, t. 2, nr 840, s. 403–406; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 421, 467; AACz., sygn. KP 57, Dokument 3.

¹¹⁷ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 5(1551), k. 51; *Acta capitulorum...*, t. 3, nr 794, s. 333, nr 856, s. 354; J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 96; ADWł., sygn. Dokument 449; S. Librowski, *Inwentarz realny dokumentów...*, s. 240–241; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 421; T.A. Nowak, *Łowieński Stanisław*, WSB, s. 79–80.

¹¹⁸ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 6(1561), s. 117; *Księga egzaminów...*, s. 36, 83, 173, 184, 208, 241, 251, 272; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński*, CzWD 1958, R. 32, s. 421; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy...*, t. 4, s. 86–87; W. Kujawski, *Kościelne dzieje Sieradza*, Włocławek 1998, s. 323.

nię Radoszewice. W 1581 r. wystawił swemu wujowi Janowi Strzałkowskiemu tablicę w prezbiterium kolegiaty wieluńskiej¹¹⁹.

W latach 1576-ok. 1612 dziekanem był Jan Bykowski, pleban w parafii Lipe w dekanacie stawiszyńskim (archidiakoniat kaliski). Pochodził on z diecezji poznańskiej. Był synem Macieja. Dnia 18 XII 1574 r. otrzymał prowizję na kanonię wieluńską jako tytuł do święceń subdiakonatu, zaś 30 IV 1576 r. objął dziekanię wieluńską. Potem został także proboszczem w Wydrzynie. On powiększył w 1595 r. uposażenie kaznodziei kolegiackiego. Zapiisał dla niego dobra: rolę zwaną Pieczkowska i pole zakupione od prowizorów kościoła kolegiackiego: Wojciecha, postrzygacza sukna, i Idziego Idzika, kowala i 10 grzywien zapisanych przez Macieja Kijaka. W 1605 r. uposażył on ołtarz i altarię NMP w kolegiacie wieluńskiej. Zmarł po 3 XII 1614 r.¹²⁰

Następcą ks. Bykowskiego był Jan Miaskowski. Dziekanię objął 26 II 1612 r. Był wtedy już kanonikiem poznańskim¹²¹.

W latach 1622–1630 jako dziekan był wspominany ks. Wojciech Gałczyński. Był także kanonikiem kruszwickim i oficjałem wieluńskim w latach 1626–1630. Zmarł 7 sierpnia 1630 r. w czasie panującej w Wieluniu zarazy¹²².

Po ks. Gałczyńskim godność dziekana objął w 1631 r. Sebastian Wiktor, doktor obojga praw. Wcześniej był kaznodzieją w kolegiacie wieluńskiej, przynajmniej od 1629 r. Był także oficjałem w latach ok. 1634–1638 i 1639–1642. Od 13 IX 1638 r. był proboszczem w Dzierżkowicach. Był także altarzystą altarii św. Katarzyny, z której to godności zrezygnował 17 II 1634 r. Należał do grona założycieli odnowionego bractwa kapłańskiego w Wieluniu. Uczestniczył w synodzie prowincjonalnym w Uniejowie w 1643 r., na którym wygłosił kazanie drukowane wraz ustawami synodalnymi. Zmarł ok. 1643 r.¹²³

Od 1644 r. dziekanem był Adam Zmarzły pochodzący z Mokrska. W latach 1615–1626 był wikariuszem w kolegiacie wieluńskiej, notariuszem w konsystorzu wieluńskim (1620–1624) a potem kustoszem (1627–1642) i kanonikiem wieluńskim w latach 1642–ok. 1646. Pełnił także funkcje: dziekana dekanatu rudzkiego w latach 1630–1637 i oficjała wieluńskiego 1638–1639 i 1642–ok. 1648. Był również seniorem bractwa św. Anny przy kościele augustianów w Wieluniu założonego w 1603 r. Dnia 21 VI 1624 r.

¹¹⁹ W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 421.

¹²⁰ *Księga egzaminów...*, s. 141; ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 7(1605), s. 62; 7(1614), s. 17; sygn. Dokument 645; S. Librowski, *Inwentarz realny dokumentów...*, s. 68–69; AACz., sygn. KP 57, Dokument 35; Dokument 38; Dokument 39; Dokument 43; Dokument 61; Dokument 67; sygn. KP 95, s. 155; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 421.

¹²¹ W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 421.

¹²² ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 7(1626), s. 269; 7(1630), s. 503; AACz., sygn. KM 1167, k. 55v.

¹²³ AACz. sygn. KM 1166, k. 21v; sygn. KM 1167, k. 50v, 56, 75; sygn. KP 98, s. 111, 125; ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 7(1631), s. 519; 7(1634), s. 636; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 8(1638), s. 157; 8(1642), s. 311. *Bractwo duchowne śmierci i pogrzebu prześwieonego i wielobnego duchowieństwa officyalatu wieluńskiego*, Kalisz 1786, s. A₁; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 422; S. Zabraniak, *Sebastian Wiktor*, WSB, s. 114.

został instytuowany na probostwo w Rudzie z prezydentury Baltazara Masłowskiego, Piotra Raczyńskiego, Jana Masłowskiego i Andrzeja Rychłowskiego, patronów kościoła. Był tam proboszczem prawdopodobnie do śmierci. Doprowadził do fundacji wikariatu w Rudzie dokonanej w 1624 r. przez Jana Masłowskiego i zatwierdzonej 6 V 1625 r., rekuncji kościoła w Rudzie, cmentarza i konsekracji trzech ołtarzy, dokonanych przez biskupa mołdawskiego Adama Goskiego 8 V 1625 r. w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego. Doprowadził w 1641 r. do utworzenia mansjonarii w Rudzie, zatwierdzonej przez Aleksandra Głębocznego, administratora archidiecezji gnieźnieńskiej. Należał do grona założycieli bractwa kapłańskiego w Wieluniu. Zmarł po 1648 r.¹²⁴

Od ok. 1651 r. dziekanem kolegiaty wieluńskiej został ks. Wojciech Terliński. Dnia 27 VI 1644 r. został instytuowany na probostwo w Czarnożyłach z prezydentury Zygmunta Borka Gostyńskiego. Pod datą 23 VII 1657 r. został wspomniany jako dziekan i oficjał wieluński, proboszcz w Dąbrowicy i Czarnożyłach. W 1659 r. został przedstawiony arcybiskupowi Wacławowi Leszczyńskiemu jako kandydat na opróżnioną kanonię doktorską w kapitule metropolitalnej w Gnieźnie. Został instalowany 30 IV 1659 r. pod warunkiem dostarczenia w ciągu roku dyplomu doktorskiego. Warunek ten przedłużono o kolejny rok ze względu na jego liczne obowiązki. Dnia 4 II 1660 r. zrezygnował z dziekanii wieluńskiej. Prawdopodobnie w 1663 r. został wikariuszem in spiritualibus i oficjałem generalnym gnieźnieńskim. Zmarł nagle po 11 VII 1664 r. Cieszył się powszechnym szacunkiem wśród duchowieństwa. Znany był jako zdolny, doświadczony i prawy kapłan cieszący się zaufaniem arcybiskupów¹²⁵.

Kolejnym dziekanem kapituły wieluńskiej wzmiankowanym już 31 III 1660 r. był Stanisław Duszakowicz, proboszcz w Stolcu. Jako kleryk mniejszych święceń pochodzący z archidiecezji gnieźnieńskiej otrzymał 23 III 1639 r. prowizję na wikariat do Wydrzyna. Na probostwo w Stolcu został instytuowany 10 XII 1640 r. z prezydentury Waleriana Olszowskiego, Zygmunta Skrzyńskiego i Wojciecha Stoleckiego, patronów kościoła. Zmarł po 1673 r.¹²⁶

¹²⁴ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 7(1624), s. 234, (1625), s. 260, (1632), s. 586–587; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 8(1635)), s. 71, 8(1641), s. 289; 8(1644), s. 340; AACz. sygn. KM 1166, k. 8v, 23; sygn. KM 1167, k. 9, 42v, 98; sygn. KP 95, s. 6; sygn. KP 98, s. 59, 64, 67, 71, 74, 79, 83, 91, 94, 97, 102, 106, 111, 115, 119, 125, 130, 136, 140, 145, 149, 154, 157, 161, 165, 169, 173, 180, 184, 190; *Bractwo duchowne śmierci i pogrzebu prześwieonego...*, s. A₁; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 422; S. Zabraniak, *Zmarzły (Zmarzliusz) Adam*, WSB, s. 142.

¹²⁵ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 8(1644), s. 341; 8(1657), s. 23; ADWł., 8(1660), s. 229; sygn. AAG. A. Kons. Kaliskiego 38(1664), k. 182, k. 198v; AACz., sygn. KM 660, k. 102v, 165; sygn. KM 1166, k. 31; sygn. KM 1167, k. 127; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy...*, t. 4, s. 93; S. Zabraniak, *Terliński Wojciech*, WSB, s. 126; tenże, *Urzednicy konsystorza wieluńskiego...*, s. 11–12.

¹²⁶ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 8(1639), s. 181; 8(1640), s. 266; 8(1660), s. 254; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 11 (1661), s. 1; 11(1673), s. 193; AACz., sygn. KP 57, Dokument 122; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 422.

Kolejnym z dziekanów wieluńskich był, zdaniem ks. Patykiewicza, Seweryn Bolkowski. Wspomniano go w 1695 r. Był proboszczem w Unikowie¹²⁷.

Na początku XVIII w. dziekanem kapituły wieluńskiej był Jan Kanty Bolkowski. Wzmiankowano go w latach 1700–1720. Był proboszczem w Unikowie. Zrezygnował z tego beneficjum 10 II 1710 r. i został wtedy instytuowany na probostwo w Burzeninie. Prezenty udzielił mu ówczesny dziedzic miasta Wojciech Pstrokoński, chorąży sieradzki 24 I 1710 r. a zatwierdził go prymas Stanisław Szembek 2 II 1710 r. na Jasnej Górze. Zmarł ok. 1720 r.¹²⁸

W latach 1725–1729 dziekanem był, według ks. Patykiewicza, Stanisław Świtalski. Daty te należy jednak przesunąć. Jako dziekan występował przynajmniej od 31 VII 1724 r. a zmarł 16 IX 1726 r. w wieku 46 lat i został pochowany w kolegiacie. Był wikariuszem kolegiackim przynajmniej od 1704 r. a od ok. 1712 r. do 1720 r. seniorem kolegium wikariuszy. Przed 16 V 1711 r. został proboszczem w Białej, gdyż wtedy udzielił prowizji na tamtejszy wikariat klerykowi Łukaszowi Pruchniakowskiemu. Zrezygnował z tego beneficjum 28 IV 1713 r. Prepozytem rudzkim został z prezenty Andrzeja i Józefa Myszkowskich i instytuowany 13 IV 1714 r. przez Stefana Szczerbakowicza, kanonika wieluńskiego i prepozyta w Kruszyńcu. Z probostwa rudzkiego zrezygnował po objęciu dziekanii wieluńskiej. W kościele rudzkim wybudował m.in. ołtarz św. Rocha z obrazem św. Rozalii, fundatorką była jego krewniaczka, Teresa Świtalska, mieszcza wieluńska. Odbudował budynki plebańskie w Rudzie po pożarze iłożył na remont kościoła. Pełnił także funkcję notariusza konsystorza wieluńskiego, i jako delegat arcybiskupi instytuował na probostwa w archidiakonacie¹²⁹.

W 1730 r. dziekanem i równocześnie kanonikiem wieluńskim był Tomasz Decjusz. Dziekanię objął zapewne po śmierci ks. Stanisława Świtalskiego. W styczniu 1736 r. wspomniano, że był także kanonikiem inflanckim i prepozytem w Międzyrzeczu. Kilka miesięcy później, w maju spisał testament i zapewne wkrótce potem zmarł¹³⁰.

W 1737 r. jako dziekan wieluński występował Józef Zaręba Tymieniecki. Prawdopodobnie był tożsamy z Józefem, synem Zygmunta, klerykiem seminarium gnieźnieńskiego. Przyjęto go w poczet seminarzystów pierwszy raz w 1721 r. Miał wtedy ok. 15 lat i został odesłany w marcu tegoż roku, by ukończył szkołę na poziomie

¹²⁷ W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 422.

¹²⁸ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 15(1710), s. 11–12, 17; sygn. A. Kons. Uniej. 3b(1711), s. 63; sygn. AAG. Wiz. 9, s. 294; sygn. AAG. A. Kons. Kaliskiego 52(1720), k. 219–220; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 422.

¹²⁹ AACz., sygn. KM 904, s. 295; sygn. KM 1166, k. 67v, 75; sygn. KM 1168, k. 69v; sygn. KP 57, Dokument 173; ADWł., sygn. AAG. Wiz. 12, s. 34, 51–52, 63, 76, 86, 120; sygn. AAG. Wiz. 15, s. 54, 85, 284; sygn. AAG. Wiz. 17, k. 111v; sygn. AAG. Wiz. 18, s. 4; sygn. AAG. A. Kons. Kaliskiego 52(1720), k. 219–220; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 15(1711), s. 51–52, (1713), s. 147–148, (1724), s. 194, (1726), s. 217–223; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 422.

¹³⁰ ADWł., sygn. AAG. Wiz. 15, s. 5; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 17(1736), k. 17, 22; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 422.

ówczesnego kolegium. Ponownie zgłosił się do seminarium w wieku 21 lat i został przyjęty 1 IX 1727 r. Cztery mniejsze święcenia otrzymał niedługo potem w katedrze gnieźnieńskiej (28 IX) z rąk biskupa Franciszka Józefa Kraszkowskiego. Święceń subdiakonu udzielił mu biskup Maciej Sołtyk, sufragan chełmiński 1 V 1731 r. w Gnieźnie z prowizją na mansjonarię w katedrze gnieźnieńskiej. Kilkanaście dni później – 19 V – przyjął z rąk biskupa Franciszka Józefa Kraszkowskiego święcenia diakonatu a kapłańskie 29 VI 1731 r. w katedrze gnieźnieńskiej. Krótko był proboszczem w Skomlinie. Jako komendarz mokrski pojawił się w 1735 r. a w następnym roku jako kanonik liwoński. Potem tytułował się proboszczem w Mokrsku i dziekanem wieluńskim błogosławiąc ślub 4 II 1737 r.¹³¹

Kolejnym dziekanem był ks. Paweł Kuleszyński, proboszcz w Sędziejowicach w dekanacie szadkowskim. Objął tę prałaturę 27 VIII 1738 r. Natomiast 20 I 1730 r., w wieku 25 lat, został przyjęty do seminarium w Gnieźnie. Miał już wtedy cztery mniejsze święcenia. Święcenia subdiakonu przyjął z rąk biskupa Franciszka Kraszkowskiego 3 VI 1730 r. z prowizją na wikariat do Łasku. Święcenia kapłańskie otrzymał 9 VII 1730 r., w katedrze gnieźnieńskiej. Kilka dni później – 15 VII – opuścił seminarium (wyjechał do Łasku). Na probostwo w Sędziejowicach został instytuowany przez prymasa Teodora Potockiego w 1738 r. Jako dziekan wieluński udzielił 11 IX 1742 r. prowizji Wojciechowi Mąkosiewiczowi, pochodzącemu z archidiecezji gnieźnieńskiej na wikariat wieluński. W 1759 r. finansował budowę nowego ołtarza bractwa różańcowego w kolegiacie wieluńskiej. Na początku lat 60. XVIII w. wizytujący parafię Sędziejowice ks. Franciszek Grochowalski, archidiakon uniejowski, zapisał o nim, że miał bezterminową aprobatę do słuchania spowiedzi, głosił kazania i katechizował, żył dość godnie i skromnie. Miał także dyspensę zezwalającą na łączenie dwóch beneficjów duszpasterskich. Zmarł ok. 1771 r.¹³²

Kustodia

Ostatnia prałatura kapituły wieluńskiej, **kustodia**, była obsadzana przez kolegium wikariuszy za zgodą kanoników¹³³. Realizację tego przywileju potwierdził dokument z 1467 r., w którym dziekan Mikołaj z Gosławic, wraz z całą kapitułą wieluńską zawiadamiali arcybiskupa Jana Gruszczyńskiego o wyborze Marcina z Sułkowic na kustosa i prosili o jego zatwierdzenie¹³⁴.

¹³¹ AACz., sygn. KM 660, k. 137v–138; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 17(1735), k. 7v; AAG. A. Sem., sygn. 1, k. 6; A. Cap. sygn. B 79, k. 50v, 67v, 68; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 422.

¹³² AAG. A. Sem., sygn. 1, k. 9v; A. Cap. sygn. B 79, k. 65; ADWł., sygn. AAG. Wiz. 41, s. 45; sygn. AAG. Wiz. 59, s. 680; sygn. AAG. Wiz. 66, s. 11, 50; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 18(1742), k. 27; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 422.

¹³³ J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 98.

¹³⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Dokumenty pergaminowe, sygn. 3582.

Pierwszym kustoszem przeniesionej kapituły z Rudy do Wielunia był Wacław (1419–1429)¹³⁵. Możliwe, że kolejnym był Marcin, pełniący od 1440 r. urząd oficjała wieluńskiego. Piastował tę prałaturę przynajmniej do 1445 r.¹³⁶

Dnia 14 VII 1460 r. wspomniano o Wojciechu, kustoszu wieluńskim. Występował jako świadek w procesie Stanisława, proboszcza z Czastar, oskarżonego o kontakty z heretykami¹³⁷. W następnym roku kustoszem był ówczesny oficjał, Mikołaj z Rogulic. Wzmiankowano go także w 1462 r.¹³⁸ W 1467 r. na kustosza wybrano Marcina z Sułkowic. W 1468 r. był także kanonikiem wieluńskim. Jako starosta zarządzał kluczem opatowskich dóbr arcybiskupich. Pełnił również urząd oficjała iwanowickiego¹³⁹.

Dnia 2 XII 1489 r. wspomniano o Mikołaju Madalińskim, kustoszu i kanoniku wieluńskim. Procesował się z mieszkańcami Turowa o dziesięciny. Według ks. W. Patykiewicza, piastował tę prepozyturę w latach 1477–1492. Pochodził z pobliskiego Niedzielska¹⁴⁰.

Kolejnym kustoszem był Jan z Parcic. Występował z tym tytułem w latach 1493–1495. Był także surogatem, czyli sędzią zastępcą w konsystorzu wieluńskim¹⁴¹. Jego następcą został, według ks. Patykiewicza, Maciej z Cykarzewa wzmiankowany w 1495 r. Był także oficjałem wieluńskim. Był on w latach 60-tych XV w. altarystą altarii św. Michała w kolegiacie wieluńskiej i mansjonarzem. Potem został proboszczem w Chotowie, wzmiankowany na tym beneficjum w 1491 r. – jako świadek ugody dotyczącej dziesięciny ze wsi Kowale¹⁴².

Przez długie lata piastował godność kustosza Marek Szedlewski (Szetlewski). Wzmianki o nim pojawiły się w latach 1499–1522. Był on także starostą dóbr arcybiskupich w powiecie wieluńskim i oficjałem w latach 1504–1510¹⁴³.

¹³⁵ W. Patykiewicz, *Statuty kolegiaty...*, s. 348; tenże, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

¹³⁶ S. Hain, *Wincenty Kot prymas Polski 1436–1448*, Poznań 1948, s. 100; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

¹³⁷ *Acta capitulorum...*, t. 2, nr 821, s. 395; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

¹³⁸ *Acta capitulorum...*, t. 2, nr 823, s. 396; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

¹³⁹ AGAD, Dokumenty pergaminowe, sygn. 3582; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

¹⁴⁰ *Acta capitulorum...*, t. 2, nr 853, s. 414; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

¹⁴¹ Tamże, s. 423.

¹⁴² ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 1(1461), k. 105v, (1463), k. 185; sygn. A. Kons. Wiel. 12(1687), s. 239; sygn. Dokument 317; S. Librowski, *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*, t. 1: *Lata 1232–1550*, Włocławek 1994, s. 175–176; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

¹⁴³ *Acta capitulorum...*, t. 2, nr 1983, s. 936; J. Łaski, *Liber beneficiorum...*, t. 2, s. 98; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

Dnia 3 XI 1531 r. kustoszem i kanonikiem wieluńskim był Mikołaj Górecki. Występował z tym tytułem do 1565 r. Był także proboszczem w Borownie (1550–1558) i Białaczowie. W 1544 r. występował jako kapelan arcybiskupa Jana Latańskiego. Był także kanonikiem i oficjałem uniejowskim (1548 r.)¹⁴⁴.

W latach 70-tych XVI w. kustoszem był ks. Maciej z Zapolic (Zapolski). Jego nazwisko pojawiało się z tym tytułem do 1583 r. W latach 1535–1558 był mansjonarzem w kolegiacie wieluńskiej a od 1553 r. przełożonym kolegium mansjonarzy. W tym samym czasie posługiwał także przy altarii św. Michała. Był również oficjałem wieluńskim w latach 1554–1558 i 1570–1583. W latach ok. 1549–1561 był kanonikiem wieluńskim i proboszczem w Wydrzynie a potem w parafii Osjaków, z której zrezygnował w 1577 r. W 1584 r. występował jako proboszcz w Wójcinie. W latach 1572–1576 udzielił prowizji do święceń kilku klerykom na wikariat do Wielunia¹⁴⁵.

W latach 1583–1624 kustoszem był Maciej Macovicus (Makowicki, Makowiecki). Był delegatem na synod w Łowiczu w 1583 r. Proboszczem w Makowiskach został jeszcze przed 1595 r. Jako kustosz wieluński udzielił prowizji do święceń akolitatu Wojciechowi, synowi Walentego ze Szczercowa na wikariat do Wielunia (23 IX 1595 r.). Następnie udzielił prowizji na wikariat do Makowisk Jakubowi, synowi Jana z Jeżowa (9 III 1596 r.). W 1616 r. był wzmiankowany jako proboszcz w Widawie i kanonik łączycycki. 30 III 1620 r. udzielił prowizji na wikariat do Makowisk Grzegorzowi Lemieszowi z Pajęczna, klerykowi mniejszych święceń. Podobnie postąpił 24 IV 1624 r. z Andrzejem Kurzeńskim (s. Jakuba), z Pajęczna. Pełnił także urząd oficjała wieluńskiego w 1603 r.¹⁴⁶

Kolejnym kustoszem był Adam Zmarzły, późniejszy dziekan. Godność tę piastował w latach 1627–1642¹⁴⁷. Po nim kustoszem został Jan Bąkowski – w latach 1643–ok. 1648. Pod koniec 1640 r. został komendantem w Rudlicach a potem 14 VI 1641 r. instytuowany na tamtejsze probostwo z prezenty Macieja Pstrokońskiego, stolnika siedradzkiego, dziedzica Rudlic. 17 XI 1645 r. objął probostwo w Mokrsku, z prezenty Waleriana Olszowskiego, podkomorzego wendeńskiego, dzierżawcy starostwa wieluńskiego, Pawła, Bogusława, Stanisława i Aleksandra Korzuchowskich (Kozuchowskich), Wojciecha Bielskiego i Jana Grabskiego, kołatorów kościoła. W następnym roku – 14 II

¹⁴⁴ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 5(1550), k. 1; *Acta capitulorum...*, t. 3, nr 856, s. 354; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

¹⁴⁵ *Księga egzaminów...*, s. 143, 220, 254; AACz., sygn. KP 57, Dokument 13; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423; A.T. Nowak, *Maciej*, WSB, s. 83.

¹⁴⁶ *Księga egzaminów...*, s. 60, 117; ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 7(1614), s. 19; 7(1618), s. 89; 7(1620), s. 141; 7(1624), s. 223; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 10(1616), k. 4; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423, 467.

¹⁴⁷ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 7(1627), s. 351; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 8(1642), s. 314.

1646 r. – udzielił Janowi Wieczorkowskiemu (Wieczorkowiczowi) z Kurowa, klerykowi mniejszych święceń, prowizji na wikariat do Mokrska¹⁴⁸.

Jan Rychlikowicz (Rychlik) był następnym kustoszem wieluńskim w latach ok. 1652–1656. Pochodził z Wielunia. Był krewnym wikariusza wieluńskiego, ks. Krzysztofa, syna Jakuba Rychlika, który otrzymał święcenia w katedrze gnieźnieńskiej w 1639 r. Dnia 13 II 1640 r. ks. Maciej Złotopolski, proboszcz w Praszcze, udzielił mu prowizji na wikariat do Praszk. Po jego śmierci w czerwcu 1641 r. został wikariuszem w Wieluniu. Przez pewien czas w 1642 r. był komendarzem w Kadłubie. Zmarł przed grudniem 1656 r.¹⁴⁹

Następnym kustoszem był Wojciech Więckowicz. Dnia 20 XII 1656 r. został instytuowany na kustodię wieluńską po zmarłym ks. Janie Rychlikowiczu. Od 1652 r. był wikariuszem kolegiaty wieluńskiej. 12 V 1659 r. ks. Wojciech Terliński, kanonik gnieźnieński, dziekan i oficjał wieluński instytuował go na probostwo w Ożarowie z prezenty Krystyny z Tomic i Krzysztofa Konstantyna z Wyszyny Grodzieckich. Wkrótce potem – 18 VI 1659 r., występował jako senior bractwa kapłańskiego. Dnia 19 XII 1659 r. został instytuowany na probostwo w Wydrzynie. Już 3 III 1660 r. został delegowany do załatwiania pewnych spraw w konsystorzu przez ks. Wojciecha Terlińskiego. Prawdopodobnie w 1663 r. objął funkcję oficjała wieluńskiego i pełnił ją do ok. 1666 r. Przed 24 X 1664 r. został proboszczem w Bolesławcu. Zmarł 13 VI 1672 r.¹⁵⁰

Franciszek Władysław Załosth został następnym kustoszem. Pod datą 25 VII 1658 r., przy okazji wizytacji w Dankowie, wspomniano, że był dziekanem krzepickim i proboszczem w Mierzycach. W następnym roku był seniorem bractwa kapłańskiego. Od 14 I 1669 r. jako dziekan dekanatu krzepickiego i proboszcz w Mierzycach był sędzią surogatem w konsystorzu wieluńskim. Dnia 17 VII 1676 r. zapisano, że był proboszczem w Lututowie, Mierzycach i Kamionie. Pełnił dwukrotnie funkcję oficjała wieluńskiego. Pierwszy raz w 1673 r. i ponownie w latach 1677–1679. Czas jego urzędowania przypadał na okresy sede vacante w archidiecezji gnieźnieńskiej. Nominacji w 1673 r. udzielił mu zapewne ks. Stanisław Karol Grabiński, kanonik i oficjał gnieźnieński sede vacante, archidiacon kaliski a w 1677 r. ks. Stanisław Krajewski, kanonik gnieźnieński i administrator. Przed lutym 1681 r. zapewne zrezygnował z probostwa w Mierzycach, gdyż

¹⁴⁸ AACz. sygn. KM 660, k. 158v; sygn. KM 1166, k. 28; AACz. sygn. KP 98, s. 190; ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 8(1640), s. 266; 8(1641), s. 282; 8(1643), s. 325; 8(1645), s. 355; 8(1646), s. 366; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

¹⁴⁹ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 8(1639), 186; 8(1640), s. 220–221; 8(1641), s. 307; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 10(1639), k. 10v; 10(1656), k. 2; AACz., sygn. KM 1166, k. 27v, 29; sygn. KM 1167, k. 95v, 106v, 135v; sygn. KP 98, s. 161, 173, 180, 184, 190; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423.

¹⁵⁰ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 8(1659), s. 180, 193, 221; 8(1660), s. 234; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 10(1656), k. 2; 10(1664), k. 28; AACz. sygn. KM 158, k. 1v; sygn. KM 1166, k. 30, 35v; sygn. KM 1167, k. 122; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423; S. Zabraniak, *Więckowicz Wojciech*, WSB, s. 129; tenże, *Urzednicy konsystorza wieluńskiego...*, s. 12.

występował tylko jako kustosz wieluński i duszpasterz w Lututowie. Żył jeszcze w październiku 1690 r.¹⁵¹

Z XVIII w. znamy kolejnych kustoszy. W 1730 r. piastował tę godność Piotr Chabikiewicz (Habikiewicz). Wizytator zapisał wtedy, że był ciągle nieobecny. Niewiele o nim wiadomo. Był prawdopodobnie identyczny z Piotrem, synem Tomasza. Wszystkie święcenia otrzymał on z rąk biskupa Franciszka Kraszkowskiego, sufragana gnieźnieńskiego. Mniejsze przyjął w kolegiacie w Łowiczu 24 II 1720 r. a wyższe w Skierniewicach, subdiakoniat w kaplicy seminaryjnej w Łowiczu 20 XII 1721 r. z prowizją do Widawy, diakonat 15 III 1722 r. a prezbiterat 28 marca w kościele parafialnym w Skierniewicach¹⁵².

Kustoszem wieluńskim od 21 VII 1753 r. był Piotr Latosiński (Latoszyński). Urodził się w 1700 r. – był synem Wojciecha i pochodził z Pułtusza. Wstąpił do seminarium gnieźnieńskiego 11 XI 1731 r. Święcenia kapłańskie przyjął 6 lub 26 II 1732 r. z rąk biskupa Macieja Sołtyka, sufragana chełmińskiego za zgodą prymasa Teodora Potockiego. Opuścił seminarium dnia 5 III 1732 r. W latach 1732–1736 był wikariuszem w kolegiacie wieluńskiej. Był także proboszczem w Białej (do 14 V 1734 r.), potem w Skomlinie (od 16 V 1736 r. do kwietnia 1741 r.). Dnia 29 V 1741 r. został instytuowany w Łowiczu na probostwo w Czarnożyłach, gdzie pozostawał do śmierci w 1769 r. Pełnił także różne godności i funkcje kościelne. Był notariuszem konsystorskim w latach ok. 1737–1754, sędzią surogatem wieluńskim w latach ok. 1755–1763, seniorem bractwa kapłańskiego, od 1747 r. dziekanem dekanatu rudzkiego. Ok. 1744 r. został kanonikiem wieluńskim, ok. 1764 r. pułtuskim a ok. 1766 r. kanonikiem łowickim. W 1760 r. wystawił nowy ołtarz św. Jana Nepomucena w kolegiacie wieluńskiej i umieścił w nim obraz patrona¹⁵³.

Zakończenie

Wieluńska kapituła kolegiacka, będąca kontynuacją kapituły rudzkiej, gromadziła w swoim gronie wielu wybitnych przedstawicieli duchowieństwa katolickiego w Pol-

¹⁵¹ ADWł., sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 8(1658), s. 101; 8(1659), s. 193; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 10(1673), k. 128v–129; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 11(1669), s. 38–39; 11(1673), s. 166, 193; 11(1676), s. 315; 11(1678), s. 469, 11(1679), s. 527; 11(1681), s. 567; 11(1690), s. 860; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy...*, t. 2, s. 107, 331; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423; S. Zabraniak, *Zalosth Franciszek Władysław WSB*, s. 139; tenże, *Urzednicy konsystorza wieluńskiego...*, s. 13.

¹⁵² ADWł., sygn. AAG. Wiz. 15, s. 8; AAG. A. Cap. sygn. B 79, k. 3, 11v, 13.

¹⁵³ AAG. A. Sem., sygn. 1, k. 11v; ADWł., sygn. AAG. Wiz. 16, s. 61; sygn. AAG. Wiz. 17, k. 167v; sygn. AAG. Wiz. 18, s. 178; sygn. AAG. Wiz. 39, s. 1; sygn. AAG. Wiz. 59, s. 1385; sygn. AAG. Wiz. 66, s. 11, 50–51, 103; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 16(1766), s. 184; sygn. AAG. A. Kons. Wiel. 17(1735), k. 3; AACz., sygn. KM 660, k. 139; sygn. KM 661, k. 2, 84; KM 1127, k. 4, 11; sygn. KM 1168, k. 135, 136v; sygn. KM 4213, k. 9v, 14, 48v, 72v; sygn. KP 55, s. 84–85; W. Patykiewicz, *Archidiakoniat wieluński...*, CzWD 1958, R. 32, s. 423; S. Zabraniak, *Urzednicy konsystorza wieluńskiego...*, s. 18.

sce. Wśród jej prałatów: prepozytów, dziekanów i kustoszy, byli późniejsi kardynałowie, jak Stanisław Hozjusz, prymasi – Jan Przerębski, biskupi – Jan Wężyk. Wielu z nich było związanych ze światem polityki i nauki, oddając swoje talenty w służbie Ojczyzny i Kościoła. Niektórzy z nich wpisali się na trwałe w dzieje Wielunia i okolic, fundując różne obiekty i dzieła.